

Grmanstvo

in

njega upliv na Slovanstvo

v

srednjem veku.

Spisal I. V.

Založila in na svetlo dala
MATICA SLOVENSKA.

V Ljubljani.
Natisnili J. Blaznikovi nasledniki.
1879.

Grmanstvo in njega uplív na Slovanstvo v srednjem veku.

Viharji, ki so poskušali v srednjem veku svojo moč ob slovanskem življu, bili so gotovo grozni; nevarni viharji, ker potisnili so daleč v evropski zapad zasajene mejníke slovanske národnosti s silo proti iztoku, v dežele, nepoznane še celó učenemu svetu takrat, ko se je pričel boj Slovanstva z Grmanstvom. Kjer caruje danes mlada Nemčija, bilo je pred tisoč leti srcé slovanskemu svetu; prve koče berolinske stolice je stavil slovanski kmet in slovanski plug je oral kraje, kjer so se rojévali poznejše Lessing, Fichte, Jahn, Arndt in drugi buditelji nemške zavesti. Še vê, danes je jedva še tú in tam ohranjen kak sled, ki ga je pred tisoč leti utísnila v tlà slovanska stopinja, spominjajoča onih dôb, ko se je slovanska govoríca čula od Adrije do baltiškega morja; a še ti pozni ostanki izmirajo dan za dném, zadnji oznanovatelji slovanske močí in veljave na zapadu.

Ta poskus si stavi nálog, slediti nekatere najuplívnejše vzroke, ki so pomagali po sedaj nemških tléh slovanski národnosti v grob.

I. Zapadne slovanske mejé.

Prvikrat so trčili Slovani, séverni in južni, vsaj kolikor se zgodovina spominjati vé, ob Grmane o Samovem času, v prvi polovici 7. veka, in takó grozno je bilo za Franke to trčenje, da se je potreslo po vsem kraljestvu. Takoj po bitki pri Vagastisburgu, o katerem kraji se (mimogredé omenjano) učenjaki še vedno pričkajo, kje jim ga je iskati — odpovedali so Frankom pokorščino Turingi, Alamani in Bavari. Še pomenljivejši so bili bitke nasledki. Samov boj je podkopal popolnem uže sicer omahujočo veljavo merovingske kraljeve hiše. Da so „majores domus“, da je uradništvo sploh spravilo merovingskega kralja sebi pod noge, in da je izgubil kralj vse nekdanje pravice, ter se mu je le kraljeva čast in kraljevo imé pustilo, vse to so bili nasledki Samovi zmagi. Takó dobro so ga Franki pomnili, da jim več nego poldrugo sto let ni prišlo

na misel, Slovanov, bodi si kakor koli nadlegovati; Pipin, oče Karolu Vélikemu[1]), izprosil si je od Slovanov celó pomoči proti Saksom, toda po njih svobodi sézati ga ni mikalo.

Prvi, ki je mahnil z vso močjó po slovanski prostosti, bil je Karol Véliki, a tudi on si je dal s Slovani kaj nerad opraviti, slutil je, da ne bode nosil iz slovanskih bojev lavorovih vencev domóv. Le prisiljen, ko si uže drugače ni vedel nikakor pomagati, ojačil se je za boj proti Slovanom, dasì tudi je mož velikost svoje sreče cenil po broju svobode oplénjenih národov. Dokler je bilo moči, izogibal se je slovanskih bojev, bojev s séverními Slovani namreč. Južni Slovani, ki so se navadili pokorščine uže pod rimsko, bizantinsko, bavarsko in obrsko vlado, ako je o poslednji sploh ta izraz dovoljen, mu niso delali mnogo preglavic, ali na séverju mu je bilo opraviti s svobodnimi in svobodoljubnimi národi, ki jim ni bilo žal za biser svobode žrtvovati najdražje blagó, tudi življenje, če je bilo treba. To veliko svobodoljubje, z grmanskega stališča trmoglavost zvano, pripomoglo je celó k njih poginu. Oni slovanski národi, ki jim národnost in svoboda nista bili toliko v čisli, in so jedni ali drugi pot dovolili, tako n. pr. Lužičani, da je grmanska volja obveljala, ali o priliki tudi k Nemcem pritisnili ter se z njimi združeni celó proti svojim ródnim slovanskim bratom bojevali, ohranili so si svojo národnost prav do danes.

Vendar, predno se zamotamo v bôje Slovanov z Grmani, rešiti nam je vprašanje: koliko tâl je Grmanstvo odvzelo slovanski národnosti, ali: kod so stali najzapadnejši slovanski mejniki?

Še le iz Karolovih dnî so ohranjeni nekateri pomanjkljivi sledóvi, ki nam jih pomagajo iskati.

V obče pravijo najveljavnejši zgodovinarji slovanski, da je tekla meja ob Labi in Zali in ob čeških gozdih do Dunava, od tod je prošla v Karantanijo, kjer je sézala na zapadu noter v Tirolsko; v bístriški dolini, sedaj Pusterthal nazívani, so še Slovani bivali, ter se mejili na jugu z lombardsko planjavo in adrijanskim morjem. Popolnem resnično to ni, ker na mnogih krajih naselili so se Slovani daleč v grmanske pokrajine: kedaj? to za naš poskus ni merodajno, dasì tudi ometamo nemški razlog, ki opravičuje z etičnega stališča posilno grmanizacijo Slovanov, češ, da so bili Slovani usiljenci na prvotno nemških tléh.

---

[1]) „Ann. Mett. a. 748.": Ibique (na saksonski meji) duces gentis asperae Sclavorum in occursum ejus venerunt unanimiter auxilium illi contra Saxones ferre parati, pugnatores, quasi centum milia." Slučaj, da Nemci, govoreči o broju Slovanov, vedno rajše po prevelikem nego premalem sézajo, kaže na grmanski strah pred Slovani.

Meja med Slovani in Nemci tekla je, kolikor je po redkih ohranjenih pismenih in nepismenih pričah soditi moči, pričenši na séverju ob reki Steknici in Travi. Tú so stanovali Obodričani [1]) in dalje ob bregovih baltiškega morja. Na jugu jih je mejila Laba od Saksov.

Južni sosedje so jim bili Velečani in Sorbi, proti zapadu do Labe in Zale, a velik del teh dveh slovanskih rodóv je stanoval tudi še ob zapadnih bregovih imenovanih rék. Znano je, da se je frankovsko kraljestvo razdeljevalo v okraje Gau (pagus) nazivane. Kakor daleč séza frankovsko kraljestvo, takó daleč sézajo tudi njega okraji. Najiztočnejši okraj na séverju za Karola Vélikega je bil Bardengau, s stolnim mestom Bardenovik, staro ostalino Longobardov. Njega stanovniki so bili Grmani, Saksi. A do Labe niso sézale iztočne mejé tega Bardengaua, ampak le do reke Jeetze in Ohre, meni se celó, da le do reke Ilmenau. [2]) Med iztočno mejó Bardengaua in Labe ostal je zatorej še lep kos zemlje, ki se ni privzel k omenjenemu okraju, dakle tudi ne k frankovskemu kraljestvu. Einhard, Karolu prijatelj in frankovskih razmer vešč pisatelj, je porok zató. L. 780. namreč je šel Karol mirit Saksov, „ki so stanovali tostran, in Slovanov onstran reke,“ namreč Ohre. [3])

Slovanstvo se je tú kaj dolgo ohranilo. Luneburgska županstva Wustrow (Ostrov), Luchow (Lukovo), Dannenberg, Hitzacker, Bergen i. t. d. se zovó še danes wendische Distrikte. Ohranjene so od tod celó slovanske pesmi in molitve iz 16. veka. Zadnjega, slovanskega jezika veščega stanovnika so še le v minulem veku tú pokopali, a še danes se ločijo slovanske vasí po značaju, noši, govornih posebnostih i. t. d. takó zeló od pravih nemških sosedov, da ugane z odnošaji seznanjen človek takoj na prvi hip ponemčenca iz vse množice Nemcev. Vidoma se izgubljajo Nemcem stare podedovane šege in navade, toda ponemčenci se svojih slovanskih še krčevito držé. [4])

Še v 10. veku so stanovali tú takó na gosto, da so se jih Nemci prav s težo ubranjevali. Navlašč zató je dal mildes-

---

[1]) Šafařik „Starožitnosti II. 587“ (v nemški izdaji) razlaga „Abodriti, Abotriti“ iz debla „bedr“, „bodr“ in piše Bodrici, a ker se nam zdí, da vtegne biti to imé v sorodu s sestavami „Posavci, Pomorjani, Prekmurci, Podravci i. t. d.“, pišemo „Obodričani, Obodriči,“ češ, da je nekdaj ob Odari stanujoče ljudstvo prineslo imé seboj proti zapadu.

[2]) Wersebe: „Beschreib. der Gaue Deutschlands an der Weser, Elbe, Unstrut u. Werra.“ — Blochwitz: „Verhältnisse Deutschlands unter den Karolingern.“ — Hammerstein-Loxten: „der Bardengau.“

[3]) Pertz: „Monum. Germ. I.“ — Einhardi: „Annales a. 780.“

[4]) Andreé: „Wendische Wanderstudien.“ — Eccard: „Comment. franc. or. I. p. 738.“ — Keiseler: „Reisebeschreibungen II. p. 1168.“

heimski škof Bernwardus v medvodji rék Allere in Ockere sezidati tvrdnjavo Mindenburg.[1])

Od tod proti jugu srečujejo nas do Dunava stare priče, da je bil krajem daleč proč od Labe in Zale in čeških gozdov proti zapadu nekdaj Slovan gospodar. — Vasi Moze pri Wolmirstedtu[2]) in Morungenu[3]) so bile navzlic nemškemu imenu še v 12. veku jedino s Slovani obljudene. Nemško imé ni odločilno o národnosti stanovnikov, takó se zoveta n. pr. vasi Scheeldorf in Rustenbeck slovanski, in sicer v lístinah l. 1337. in 1350; a vaséma Zinau in Jevesenic iz l. 1249. in 1291.[4]) je tudi imé slovansko. Ko so mesto Salzwedel ustanovljali, določilo se je, naj imajo Slovani jednega mestnega sodnika[5]) skupno z Nemci, kar jim je težkó bilo na korist, in Helmold[6]) piše sredi 13. veka, da so Balsemerlande in Marcinerlande (kraj okrog Salzwedla in Halberstadta) še popolnem slovanski. Verdenski škof Herrmann je podaril l. 1161. diesdorfskemu samostanu pri Salzwedlu „octo villas, quarum incolae adhuc Sclavi erant“,[7]) in o mestu Arendsee pravi Einhard l. 822, „da leži na meji sorbski.“[8]) Zatorej tudi ónstran Zale so stanovali Sorbi.

Po Hanoveranskem so se slovanske šege do danes ohranile, med katerimi omenjamo le one, ki spominja Svetovidovega bogočastja. O prilikah vodijo belca po vaséh, za vajeti držita dva oženjenca, za rep dva neoženjenca, a na hrbtu mu sedí deklè, manj nego 20 let staro. Kjer se pred hišo vstavijo, ponudi gospodinja konju iz pražnje opranega predpasnika zobánja. Ako mara zánje, je dobro znamenje, ali sicer si ima žena svojo srečo s kakim darom odkupiti.

Dvé ali tri ure nad Brunsvikom je vas Wenden priča nekdanjih slovanskih stanovnikov tod okolo; na zapadu od tod je druga vas Wendeburg, v lístinah 12. veka Winedeburg in Wenedeburch zvana, in ne daleč stráni še jedna, Wendhausen. L. 1295. omenjajo lístine nekega Balduina de Wenothen v teh krajih.[9]) Celó v stolnem mestu Brunsviškem so

---

[1]) „Vita S. Bernwardi.“ — „Mon. Germ. IV. 761. c. 7.“

[2]) De Ludew.: „Reliq. manuscr. II. 359.“

[3]) Pfeffinger: „Historie des braunschw. lüneb. Hauses.“

[4]) Gercken: „Dipl. veter. March. I. 81. 199.“

[5]) Beckmann: „Beschreibung der Mark Brandenburg II. 96.“

[6]) Helmold: „Chronicon Slavorum I. 88.:“ „terra a Sclavis usque ad nostra tempora posessa.“ —

[7]) Gercken: „Fragm. March. I.“

[8]) Einhardi: „Annales a. 822.“ — Pertz: „Monum. Germ. I.“

[9]) Andreé: „Wend. Wanderstudien 158.“ — Ker se je uže tú in tam oporekalo, da z „wend“ in „wind“ sestavljena krajna imena še niso

imeli še v 13. veku toliko uplíva, da so nadeli jedni cesti in jednim mestnim vratom imé „slovansk“, „wendisch“. [1])

Za Karola Vélikega je bila gotovo vsa zemlja okrog mesta Quedlinburga slovanska; mesto samo ustanovil je še le Henrik I., a kakó sta bila ta kraj in njega okolica še koncem 10. veka s Slovani napolnena, čutil je Oton II. l. 979. Podaril je quedlinburgski opatiji kos zemlje v tem kraji, ali vedel jej ni druzega imena, nego slovanskega, in v darílno pismo se je moralo zapisati: „terram, quae dicitur sclavonice Otliva.“ [2]) Mnogo quedlinburgskih listin zaznamuje samostanovo okolico in posestvo s kratka: „partes Sclavoniae“, ter nabraja nedvomno slovanske kraje, takó n. pr.: Merselevo, Orehun, Waldislevo, Utislevo i. t. d. [3])

Gotovo so tačas Slovani v Harzu rudárili, ker še l. 973. se bere, da so stanovali okrog Mansfelda in Eislebna in razven tega še v 10 druzih vaséh tam okolo, a v koliko druzih še poleg teh, se ne vé, ker le slučajno se izvéda o Slovanih iz darilnih pisem, sicer bi se ne bili pri nikaki drugi priliki omenjali. Vrhu tega so se nam izgubile listine, ki bi služile lehko morda v popolnejši dokaz o slovanskih stanovnikih.

Povsod na križem menjajo se danes tú slovanska imena z nemškimi. Med rekama Unstrut in Helme, v sedanji kneževini Schwarzburg-Sonderhausenu, stanovali so Slovani takó na gosto, da so Franki krstili po njih celó dva okraja Winidongo in Frizinofeld. [4]) Po Turingskem je obilo slovanskih

---

neovržen porok o nekdanjih slovanskih stanovnikih v takih krajih, izbrali smo za opòr svojih trditev krajna imena, o katerih nikakor ni dvomiti, da spominja „wend“ na Slovane. Današnji „Brauerwend“ se piše v lístinah l. 1273. „Brunmartis-geschwend“; „Hauptschwende“ se je zvalo l. 1223. „Eizicheswynden.“ — Andreé: n. i. kr. 156. Taka z „wend“ sestavljena imena nahajejo se rada na krajih, kjer se kaka reka ali pogorje v óstri kljuki zasuče.

[1]) Andreé: n. i. kr.

[2]) Erath: „Cod. dipl. Quedl. p. 15. N. 19.“ — Ob Wipperi imenujejo se nedvomno slovanski kraji „Lubisci“, „Riedawici“, „Siabudizi.“ —

[3]) Erath: „Cod. dipl. Quedl. p. 3.“

[4]) Wersebe: „Beschreibung der Gaue Deutschl. p. 252.“ — Abel: „Gesch. Karl d. Gr.“ — „Jahrb. des fränk. Reiches.“ — Kentzler: „die Sachsenkriege Karl des Grossen“, v „Forschungen zur deutschen Gesch. XIII. 436.“ — Vsi ti pisatelji menijo, da sta ti mali naselbini jedna slovanska, druga friziška. A po kakem potu bi se bila dva takó sovražna národa, kakor friziški in slovanski, blizo drug tik drugega naselila? Vrhu tega priznavajo imenovani pisatelji, da je bil za Karola Vélicega „frizinovelt“ uže popolnem poslovanjen. Stvar je v resnici drugačna: tudi „Frizinovelt“ je od svojega prvega početka s lovansk, to

imen. Oton II. nabraja 18 tvrdnjav v Hessengauskem, namenjenih za obrambo proti slovanskim napadom. [1]) Da sta Languizza in Lupenze marcha slovanska kraja, zató zadostujeti uže imeni. Pri Eisenachu se v listinah omenjata Eitenwinidin l. 958. in Luppitz l. 779.

Vrsta slovanskih krajev se ne pretrga niti dalje proti jugu ne. Se vê, danes posled tisoč let ni moči za vsako pêd zemlje dokazovati, da je bila kdaj slovanska, po jedni strani zaradi pomanjkanja listin, a po drugi strani so pisači po nemških kancelijah slovanska imena takó po svoje zasukavali, da jih nikakor ni več izpoznati. — Mnogim eisfeldskim krajem nadéli so Slovani imé. O samostanih Milze in Rohr se čita, da sta marsíkaj pretrpela zavoljo slovanskih napadov in sicer „e regione Boëmiae". [2]) Umévati je, da se ta Boemija ne smé iskati v sedanjih čeških mejah, ampak na iztoku in jugu ob turingskem gozdu. Slovani tù niso bili usiljenci, ki so jih Nemci med seboj trpeli, dokler se jim je izljubilo, ampak to je bila njim svojina iz davnih pozabljenih dnî; uže Nemci je niso mogli drugače zaznamovati, nego „regio Boemiae". Vsaj se ne bode hotelo trditi, da so „Boemi" današnje „Češke" takó daleč hodili plénit. Skozi to Boemijo, in ne skozi sedanjo, kakor se navadno misli, je vodil Karol Véliki l. 791. svoje vojskine čete na Obre, in s tem se strinja tudi, da se je sešel z Obri pri Kampu, ob reki, sedaj še takó zvani. [3])

Grapfeld med rekami Ilzo, Baunach in Zalo, Folkfeld in Rangau, Banzgau i. t. d. so skôraj popolnem slovanski; [4]) ob Rodachi in njé pritocih stale so slovanske vasí. [5])

---

krajno imé je napravljeno iz debla breza, popolnem jednako, kakor: Friesach, Briesnitz, Priegnitz, ruska Berezina i. t. d. Slovani so dajali krajem kaj radi imena drevés: Deuben, (dob), Leipzig, (Lipsko), Werben, (Vrbje), Jessenitz, Jevesenic, (Jesenice, jesen), Kaina, (hoja), Bora, (bor), Schmeritz, (smreka), Gablonz, Gablenz, (Jablanec, jablan) i. t. d. Glej: Andreé: „Wanderstudien".

[1]) „Ausland: Zeitschrift 1869." — Wenk: „Urkundb. II. 25."

[2]) Browerus: „antiq. Fuld. XVI."

[3]) „Ann. Einhardi a. 791."

[4]) O teh krajih poroča se l. 889.: „decimam tributi, quam de partibus orientalium Francorum vel de Slauis ad fiscum dominicum, annuatim persolvere solebant, quae secundum illorum linguam steora vel ostarstuopha vocatur." Eccard. „Comment. Franc. orient. II. 895." — „Štibro" poznali so Slovani zatorej uže kaj zgodaj.

[5]) Pistorius: „Trad. fuld. III. 593.": deinde ad introitum Rataha in Soraha, ... Gruizene bach (grozen) . . Winidonseo . . . („Vind", „selo").

Okrog Coburga, Lichtenfelsa, Staffelstetna, Hassfurta i. t. d. imenujejo se poznejše slovanska sela.

Največjo veljavo so imeli Slovani ob Menu in Radanci, kjer so se zvali Moinwinidi in Radanzwinidi. — Würzburg, Wirzaburg leži „in confinibus Francorum et Sclavorum.“ [1]) Na jugu so sézali do reke Altmühl, ter čez Dunav podajali roko južnim Slovanom, karantanskim, panonskim in dalmatinskim. Njih najzapadnejša sela so se uže precej omenjala.

Nekoč je Karol Véliki sam izjavil, kakó daleč sézajo po njega misli prave grmanske mejé njega kraljestva. Bilo je takoj po nesrečni vojski s Čehi l. 805. V Theodonis villa (Diedenhofen) prišel je Karolov sin, ki mu je bilo izročeno vodstvo vojske na Češkem, poročat, kakó nesrečno se je bojevala. Takoj na to, še v Theodonis villa, kjer je sin sešel se z očetom, ki zavoljo svoje starosti ni maral več četam biti poveljnik v vojskah s Slovani, ukazal je Karol, da frankovski trgovci ne smejo s Slovani kupčevati. Le do meje jim je dovoljeno iti, in da se njega ukaz izvrši, zapovedal je, naj se utaboré na iztočni grmanski meji v močnih tvrdnjavah posebni stražarji, mejni grofi. Ti naj prepovedujejo trgovcem pródati na Slovansko bodi si katero koli orožje, a mimo tega, in to je bila morda glavna stvar, imeli so mejni grofi pripravljeni biti vsak hip na boj s Slovani, ker pričakovalo se je, da po nesrečni češki vojski se bode vnela skôraj zopet vojska s Slovani. Ustanovil je Karol s tem vojaško zavarovano črto od baltiškega morja do Dunava in od tod do Adrije. In kateri kraji so znamovali mejó? — Bardenovik, Celle na Alleri (sicer vendar ni dognano, ali naj se pri Schessla misli na ta ali kak drug kraj), Erfurt, Hallstadt na Zali, Forchheim, Breemberg, Regensburg, Lauriacum (Lorch.) [2]) Takó si je mislil Karol mejo, le v Magdeburg postavil je še čez to mejó noter v slovanski svet grofa s posadko. Z bistrim očesom je najbrž uže l. 780., ko je šel na Velečane čez Labo, ter most utrdil na obeh bregovih, upoznal vojaško imenitno lego tega kraja. Poznejši veki so dokazali, da se ni motil.

---

[1]) Monum. Boic. XXVIII. 40. a. 846. „In terra Sclavorum . . qui vocantur Moinwinidi et Radanzwinidi.“ — „Thurphilum, juxta ripam fluminis Moin in regione Slavorum.“ — Pistorius: n. i. kr. Thurphilum je današnji Dörffles blizo mesta Bamberga. O teh Slovanih glej poleg Šafařikovih: „Starožitnosti II.“ Haas: „Geschichte der Slaven zwischen der Aisch u. Ebrach.“

[2]) „Capitulare de negotiatoribus“ Pertz: „Monum. Germ. Leges I. 133.“

Z našimi prej navajanimi pričami strinja se ta Karolov ukaz popolnem, kar se tiče slovanskih stanovnikov tudi tostran Zale in Labe. Sčasoma, in sicer naglo prišlo je mnogo teh krajev, nekateri uže za Karola Vélikega, pod frankovsko gospodstvo, a njih vojaška in politična uprava bila je popolnem drugačna od one starogrmanskih dežêl. Nálog mejnemu grofu je bil za Karola Vélikega obramba frankovskih mej; a poznejše, gotovo ne uže za Karola, dasì tudi bi mu bilo to zeló po godu, pripal mu je drug nálog, namreč: mejni grof naj potiska nemško mejo kolikor moči v slovanski svet. Kolikor si je dežele na novo pribojeval, bil jej je skôraj neodvisen gospod; frankovski, poznejše nemški kralj, prepustil mu je vojaško in sodníjsko vodstvo.

Ti novo pridobljeni, a s frankovskim kraljestvom politično ne zjedinjeni okraji slovanski so se zvali marke, in Karol Véliki n. pr. je smatral tudi Karantanijo za marko, dasì je uže dolgo Bavarom, indirektno zatorej Frankom, hlapčevala, le ker je bila slovanska.

Marke so bile pričetek in podlaga grmanizaciji. Kadar se je slovansko stanovništvo po markah toliko podalo, da je pozabilo po večjem svojo staro svobodo in se Frankom, poznejše Nemcem zdelo uže zrelo za popolno uničenje političnih in vérskih pravic, potisnili so ga v živelj frankovskemu kraljestvu ter mu odvzeli zadnje upanje kake bodoče samostalnosti.

Franki so bili izvrstni politiki. Polagoma, z lepa so privajali slovanskih národov grmanskemu jarmu; vsaj za Karola Vélikega je bilo takó. Ko je prevrnil vojevodski prestol bavarskega Tasilona, ki so mu hlapčevali Karantani, kneževali so jim domači, slovanski knezi. Karol Véliki jih ni prógnal, ampak pustil jim je prejšnjo čast in veljavo. Kakošno veljavo je imel karantanski knez Ingo! Povabil je nekdaj poleg krščanskih hlapcev in nesvobodnih ljudî svoje velikaše, ki so ostali veri pradedov zvesti, k sebi na obed. Hlapce, kristijane, je pogostil z jedmí v srebrnih in zlatih posodah, a pred poganske velikaše je dal postaviti prsténa in leséna toríla. To je bilo grozno razžaljenje mogočnega plemstva, (ako se izraz dovoljuje, ker plemstva v našem smislu stari Slovani niso poznali). Teh veljakov ne bi bil mogel in smel takó grozno razžaliti, ko ne bi se bil naslanjal na Franke; ali, da je tem načinom bil dan za dnevom odvisnejši od frankovskega kraljestva in z njim vred najbrž tudi drugi slovanski knezi, tega Ingo morda še opazil ni. Se vé, vsi niso trobili v frankovski róg. Ljudevit, vojevoda podravskim Slovenom, uprl se je takoj, ko je Karol Véliki zatisnil oči, prikritemu in počasnemu grmanizovanju. Njega glas je probudil Slovane k zavesti; zgrabili so za orožje ter hoteli postaviti jéz daljnjemu grmanizovanju. Frankovskemu kraljestvu je bil to nevaren upor, ali bilo je prepozno. Slovanski knezi so

bili uže toliko preslepljeni, da so svojim bratom postavili svoje slovanske čete v boj nasproti. Ljudevita so popolnem premagali, slovanska moč in veljava je bila tú na jugu pobita. Ko je pal najnevarnejši sovražnik Ljudevit, bilo se ni Slovanov bati in na jedenkrat izginejo slovanski knezi iz Karantanije in Panonije. Frankovsko načelo, ki ga nekateri razlagajo za izraz pravice, da se pusti podjarmljenim njih stara uprava tudi še dalje, se je zdajci pozabilo, takoj, ko je bil čas za to ugoden. Nasledniki slovanskim knezom so nemški grofi. Ponemčevanje je imelo odslé prost pot. O sredstvih, ki so jim pri tem pomagala, Nemci niso bili izbirični; največ so menili opraviti z mečem v rôci, z vojskino silo.

II. Pregled slovanskih bojev z Nemci.

Prvi in najveljavnejši pripomoček grmanizaciji je bil meč. — Karol Véliki ni podjarmil nobenega slovanskega národa, izvzemši karantanske, panonske in dalmatinske Slovane, ki so pod bavarsko, bizantinsko in obrsko vlado se bili privadili pokorščini in hlapčevanju. Prvikrat v dotiko s Slovani je prišel l. 870; pogodil se je z njimi lepim potem.

Dvé leti zatem so planili Sorbi na Turingsko in Saksonsko: Karol je poslal nánje tri vojevode z malo peščico ljudî, a priporočil jim je, naj si s Slovani ne dadê preveč opraviti, ustreženo mu bode, če jih zapodé le z nemških tâl. Sedem let zatem zbral je res močno vojsko ter vdaril z njo na Velečane ob desni Labi, ali opravil ni ničesar. Tedanji zgodovinarji trdé sicer, da jih je zmogel tija do reke Pene in baltiškega morja, toda verjeli bi jim, ako bi le vedeli kaj poročati o velikanskih klanjih na slovanski zemlji, kakor n. pr. v saksonskih vojskah, ko je velel Karol s pridevkom Véliki, v jeden dan tisoče srčnih mož usmrtiti, ali v obrskih vojskah, kjer je frankovski meč silno razsajal, da so o Obrih le v prislovicah govorili, takó so jih potrebili; uže nekoliko let po njih pobitku ni bilo o njih ni duha ni sluha. —

O takih klanjih ne vedó tedanji zgodovinopisci ničesar poročati in celó o danji ne, ki je Karol Véliki ni odpustil nobenemu zmaganemu národu.

Nič boljše se mu ni godilo l. 805. na Češkem — dotlé je vladal mir med Slovani in Grmani. Tudi pri tej priliki mu pojó frankovski analisti hvalo o slavni zmagi, a da so to le slavopevke prilizljivih ust, izpričal je Palacky z neovržnimi dokazi. [1]) Prvi nasledek pobitke, ki so jo prestregle frankovske čete na Češkem l. 805., je bila ona sloveča trgovinska prepoved in ustanova mark. Zmaga češka izpodbudila je Sorbe takoj drugo leto k vojski s Franki. Sorbom se je bližala frankovska

---

[1]) Palacky: „Gesch. Böhm. 101.“

nevarnost bolj in bolj. — V vseh naslednjih bojih Karolovih s Slovani so Franki le svoje kože branili; da bi kak národ onstran Labe bili pód-se spravili, o tem ni nobenega sledú.

Karol se ni maral s Slovani rovati. Poznal je svojega sovražnika, in zadostovalo mu je, da je z upravo in ustanovo mark zapustil svojim naslednikom krepko podlago razširjevanju grmanskega življa v Slovanih.

Karolingi, Karolu potomci, niso bili posebna nesreča Slovanom, ker opraviti imeli so sami s seboj dovolj: sin je tepel očeta, brat brata. Skôraj popolnem so jih puščali v némar, takó zeló, da so se ustanovila ob Dunavu, ob njega levem in desnem bregu, slovanska kraljestva. Rastislav in Svetopolk nameravala sta ustanoviti slovansko državo, ki bi sézala od Adrije do baltiškega morja, od Labe do Dunava. Sreča bila njima je nemila, nemila kakor preje Ljudevitu, ki je skušal združiti vsaj Jugoslovane ter ustanoviti slovansko kraljestvo. Madjarski hudournik je Svetopolkove nádeje l. 905. in 906. uže v káli zadušil. Kakošno lice bi bila Evropa dobila brez prihoda Madjarov, o tem ugibati je, se vê, ničevo, le toliko se rêče, da bi bila slovanska liturgija neprecenljivega pomena za razvoj občeslovanskemu slovstvu in za združenje vseh slovanskih jezikov v jeden vsaj pismen jezik.

Ljudevit Nemški napenjal je vse svoje moči, da si podkloni Češko. L. 846., 847. in 850. bili so se ob čeških mejah krvavi boji, a leta 872 so Čehi Nemce popolnem iz dežele potisnili. Za Arnulfom sédlo je l. 899. otročè Ljudevit na slaven prestol Karola Vélikega. Teh 12 let, dokler je on kraljeval, bili so Nemci veseli, če so se ubranili Dancev od séverja, Madjarov od juga. — Domače tako zavite in zasukane razmere, prepiri in tekmovanje domačih knezov dovolile niso tudi Konradu I. (l. 911. — 919.) Slovanov bodi si kakor koli nadlegovati, a naslednik njemu Henrik I. (l. 919. — 936.) bil je velik in nevaren sovražnik Slovanom. — Najpreje se je z domačimi knezi pobotal in sprijaznil, zatém je stisnil meč trdnejše v pest, kajti prihrumeli so zopet Madjari čez mejé. Ta pot so Saksone najhujše prijeli. Da se jih Henrik prej ko prej odkriža, obljubi jim danj, če ga 9 let pri miru pusté. Ta čas, je upal, bode se zavaroval, privadil Sakse jahanju in boju s konjico, in zvlasti na življenje in obrambo tvrdnjav in gradóv. Noč in dan so se zidale tvrdnjave ob meji, in sicer ob jednem namenjene proti Slovanom in Madjarom. Kakor gobe iz tál rastla so ozidja, tabori, prerovi. Goslar, Quedlinburg i. t. d. pokazali so se takrat prvikrat v zgodovini. Merzeburg se je dobro utrdil, in v njega okolici so se naselili rokomalhi, tatovi, razbojniki in druga sódrga, zgolj nič vredni a predrzni in srčni ljudjé. Domačine, (Nemce v Merzeburgu) pléniti jim je Henrik ostro prepovedal, ali na Slovane naj planejo, kadar in kolikor kratov se jim izljubi.

Na Slovanih učil in vadil je svoje vojskine moči, in l. 928. je hotel na njih resno poskusiti, koliko veljajo njega naprave. Do Labe in Zale so bili Slovani po večjem uže vsi podjarmljeni, to delo so storili mejni grofi od Karolovih dnî sem. L. 928. pak je vdaril Henrik čez Labo na Slovane in Sprevjane. V najhujši zimi, na ledu taborujoč, oblegal je Branibor, ki se o tej priliki prikaže prvikrat v zgodovini. Kadar si ga je prisvojil, zasukal se je proti Glomačem (Dalaminzii), razdejal je njih glavno mesto Jano, možke je do zadnjega pobil, ženske in otroke v sužnost prodal, in sicer ne po nemških deželah, ampak prodal jih je Madjarom, kjer se jim je godilo hujše, nego li v kateri drugi sužnosti. Glomače je tako do dobra iztrébil, da se odslé ne pokažó v zgodovini nijedenkrat več. Na njih zemlji se je sezidala nova nemška tvrdnjava Mizna, (Meissen), da pripravlja nemškemu gospodstvu daljni pot na iztok.

Ravno omenjana slovanska plemena imela so v tem boju Čehe zaveznike. Takoj drugo leto (l. 929.) občutili so ti nemško jezo. Osoda jih je tepla za njih izdajstvo pred skôraj četrt vekom, ko so iz gole zavisti, sebičnosti in nespametnega tekmovanja zapustili Moravce v najhujši zadregi. Po poginu moravskega kraljestva bili so Čehi popolnem osamljeni. Bilo jih je nekako groza in ozrli so se po zaveznikih. Vratislavu soproga Dragomira privêla je svojih polabskih rojakov v češki tabor. Bila je hčí polabskemu knezu, ki je s svojimi prijatelji prebil uže marsikater krvav boj z Nemci. L. 928. obrnila mu je sreča, kakor smo uže rekli, hrbet, ali poleg njega tudi Havolanom, Glomačem, Radarijem, Lužičanom i. t. d. Za njimi so prišli Čehi na vrsto. V nesrečo jim je kneževal takrat Vaclav I., uže kristijan, meneč, da ima biti iz tega vzroka Nemcem prijatelj. Naj se je ljudstvo tudi krepko upiralo — ko je prišel Henrik I. pred Prago, odprl mu je vrata, poklonil se mu, ter platil danj. Takoj so jeli vreti iz Bavarskega in Švabskega nemški duhovniki, trgovci in rokodelci v deželo. Čehi so zeló težkó prikrivali svoje razkačenje zaradi plačevanega davka. L. 935. storil je Vaclav I. krvavo smrt; rodni brat Boleslav ga je zaklal klečečega na cerkvenem pragu. Takó je bil češki národ razsrjen, da mu je Boleslavov izgovor, češ, da je brata usmrtil, ker je Nemcem danj plačeval, za opravičenje bratomora popolnem zadostoval.

V početku Boleslavovega kneževanja je bilo upati, da se bode dala iz češke zemlje iztrebiti vsa nemška usiljenost, a vladal je takrat Nemcem najveljavnejši kralj srednjega veka, Karola Vêlikega morda izvzemši: Oton I. Boleslav je bil za boj z Nemci prešibák, udati se je moral, kakor njega prednik, umorjeni brat, ter Nemcem plačevati davek.

Nasledoval mu je Boleslav II., resničen, ne samo navidezen prijatelj Nemcem, ki si ni izbral le nemške soproge, ampak

je celó svojih vojakov bavarskemu Henriku Prepiralcu v pomoč poslal, ko se je spenjal po nemški kroni.

Ob Labi in Zali bíli so se v tem boj za bojem zvlasti sta se Nemcem odlikovala mejna grofa saksonska Thietmar in Bernhard. V kratkem sta podjarmila, vsaj začasno, vse Slovane od Labe do Odare. V najhujši nesreči prijela je Slovane obupnost in jeza. L. 929. privrela jih je k Lenčinu (Lunkini, Lenzen) neznanska množica; nad 100.000 móž, pravijo tedanji pisatelji, jih je palo. Ta pobitka je bila sévernemu Slovanstvu prvi smrtni udarec. Doslé so še upali, rešiti se kakó nemškega jarma, odslé so izginili zadnji upi. Rešitev je bila le še možna v združenji vsega sévernega zapadnega slovanskega sveta okolo jedne zastave, a posameznike, kakor so bili Slovani vajeni vojskovati se, zatrli so Nemci lehko. Ali dragoceni biser svobode so hoteli Slovani dragó prodati. Grozni so bôji, ki so jih bojevali zatem zvlasti z brezobzirnim, zvijaškim in krvoločnim mejnim grofom Geronom, kateri si je v Nemcih zaslužil s svojo krvavo slavo imé „vélikega mejnega grofa.“ Te nebrojne bôje, ki jih je bíla pojemajoča slovanska svoboda, je skôraj nemogoče pregledno razvrstiti. Težkó je odgovarjati, kdo je bil groznejši in surovejši, Nemec ali Slovan. Ono strastno sovraštvo proti Nemcem, ki se je kazalo v vseh poznejših vekih slovanske zgodovine, v srednjem in novem veku, jelo je kaliti še le za Gerona in Otona. Nemške grozovitosti niso podobne početju najizobraženejšega národa tedanjih časov, národa, ki je stal na čelu evropski môči in slavi. Zagrizenost se je bila takó razvnéla, da sta pozabila sovražnika na vse božje in človeško pravo. Slovani so se borili kot levi. Rojen saksonsk pisatelj pripisuje jim svojstva, ki celó njega rojakov niso odlikovala, ko so se borili za svojo svobodo s Karolom Vélikim. A najhujša slovanska nesreča je bila, da jim je manjkalo jedinostnega vodstva; branili so se v malih trumah vsak okraj zá-se, v tem ko so jih Nemci vselej z vso močjo objemali.

Še jedenkrat in poslednjič poskusili so polabski Slovani rešitev takó dolgo branjene svobode, ko se je namreč raznesla po slovanskih pokrajinah grozna novica, da je dal Geron 30 slovanskih glavarjev, povabljenih k sebi na razgovor o miru, zavratno poklati. V svoji srčni bolečini prijel je poslednji slovanski mož za meč. Srd in navdušenost sta bila tolika, da se celó grozoviti Geron ni mogel Slovanom sam več ubranjevati. Prosil je Otona I. pomoči. Videti je bilo, kakor bi hotela sreča Slovanom z nova posijati. Prodrli so čez saksonske mejé in tam s polno mero povrnili, kar se jim je domá britkega in žalega storilo. A tudi Oton I. je bil v zadregi, na vseh straneh svojega cesarstva moral je homatije k tlam pobijati. Takoj ni mogel priti na pomaganje svojemu zvestemu služabniku. Kakor bi bilo izgovorjeno, pridrli so še vsemu na vrh madjarski viharji čez Nem-

čijo. Nijedne meje ni bilo moči vztrajno braniti, na vseh krajih so Slovani zmagovali. Toda za madjarskim uničenjem prihajalo je slovansko. Po zmagi na leškem polji se vojska še oddehniti ni smela. Oton jo je odvedel takoj z bojišča na Slovane. Dva meseca po slavni zmagi madjarski potolkel je tudi Slovane; natančnejšega, kje in kakó se je boj vršil, ne vemo. Takó se je zopet končal poskus, ki je obetal toliko sreče!

Ustanovljanje cerkva in škofijstev bili so najbližnji nasledki te vojske. Krščanstva, ki jim je donašalo le bremena in težnje, branili so se Slovani z vsemi močmi. Njega veljavo in grmanizovalno moč znali so Slovani takó dobro ceniti, kakor Nemci sami, ki jim je bilo znano, da Slovanov ne bode moči preje zatreti, ter upogniti njih takó neugibičnih tilnikov, dokler ne bodo uničeni zadnji poganski ostanki, spominjajoči jih v jednomér nekdanje slave in svobode pradedov.

Meč in križ podala sta si pri grmanizaciji rokó; ko se ni še krí na mečih dobro ohladila, zidali so Nemci uže cerkve. L. 946. ustanovilo se je škofijstvo Havelberg, l. 949 braniborsko, l. 967. magdeburgsko nadškofijstvo, l. 968 mizensko i. t. d. Slovani so čutili pomen teh ustanov in uprli so se proti kristijanstvu z vso silo; marsikaterega domačega pokristijanjenega kneza so ubili, takó n. p. l. 1066. Gottschalka.

Na préži bili so Slovani tudi po pobitki l. 955. še vedno. O vsaki priliki, kadar koli se je ujel nemški cesar v kako zadrego, zgrabili so za orožje. Še dobrih 200 let zatem so v jednomér bili pripravljeni vsak hip zastaviti za národno svobodo svoje najčilejše moči. Ko se je Oton II. l. 973. (— 983.) daleč od doma, v spodnji Italiji takó nesrečno s Saraceni pretepal, ujunačili so se l. 983. z nova ter so hladili svojo jezo najbolj nad krščanskimi ustanovami, samostani in škofovskimi stolicami; Branibor in Hamburg so do dobra zdrobili. Za kratko časa izgubili so Nemci vse pridobljene slovanske dežele, a le malo let poznejše poklonile so se prejšnji sužnosti.

V večjem broju poskusili so Slovani zopet l. 996. nemški jarem otresti, ali tudi ta pot zastonj, in zatem ni o kaki večji ustaji ob Labi več govorjenja; ustajali so še tú in tam, toda samo v majhnih krdelih. Le lokalni upori so to.

Ob baltiškem morji stanujoči národi slovanski bili so nekoliko srečnejši; zvlasti po Meklenburgu, kjer jih Nemci zavoljo Dancev niso mogli zeló pritiskati, ohranili so si svoje domače kneze do l. 1140. Nemški vojevode Bilungi so jih želeli pač odstraniti, a bili so prešibki za tó. Kakor vsi Slovani, upirali so se tudi Obodričani krstu z vso močjo. L. 1066. ubili so svojega kneza Gottschalka po krstu, ter si izvolili Kruka, kneza rujanskega, svojim gospodom, ki je krščanstvo po Meklenburgskem skôraj do dobra iztrébil. Po njega smrti omožila se je Krukova soproga s Henrikom, sinom Gottschalko-

vim; Obodričani so ga ubogali, dasì tudi je bil krščen, a ni s takó pristudenimi sredstvi, kot njemu oče, silil ljudstva h krščanski veri. Za Henrika bili so Obodričani najmogočnejši slovanski národ, ter so si podjarmili Pomorjane in Bréznične (Priegnitz). Od vseh stranî zatirani, stopili so Pomorjani na poljsko stran, ter sprejeli l. 1125. krščanstvo. Na jedni strani mogočno kraljestvo obodričansko, na drugi poljsko! Zopet se je kazala mogočost, da se ustanové slovanske meje ob Labi, a tú sta stopila Albrecht Braniborski, Medved, in Henrik Lev, Slovanom na pot. Albrecht je podjarmil v kratkem Bréznico in Suhavo (Zauche) in deželo ob Havoli. Zadnji slovanski knez v teh krajih Přibislav zapustil je svojo kneźijo v oporoki Albrechtu. Pokrajine ob Odari, Pomoransko, Barmin, Teltow, Stari Grad i. t. d. podjarmili so Albrechtovi sinovi. Ljibuso zajeli so Nemci l. 1250., ali uže v početku 13. veka bojevali se niso več s poganskimi, ampak uže s krščenimi Slovani. Ravno takó je kazal Henrik Lev svojo moč po Meklenburgskem.

Sredi 13. veka ga ni bilo na séverju uže nobenega svobodnega slovanskega národa. Bojevalo se je sicer še leto za letom, a odločilno svojo veljavo so ti bôji uže v 12. veku izgubili, vso pozornost pak so potegnili náse takrat Čehi in Poljaci, zvlasti Poljaci, in sicer za Boleslava Hrabrega.

Razmere in sreča obetale so povrnitev nekdanjih slavnih časov Slovanstva. Jednako moravskemu Svetopolku nameraval je Boleslav združenje vseh sévernih Slovanov v jedni državi ki naj bi sézala od Labe in Zale do ruskih mej. Bil je to drugi poskus v vsej slovanski zgodovini. Čehom, Šlezom, Pomorjanom, Porusom in Lužičanom, vsem tem nemškim hlapcem obljubil je, da se jim bode nemški davek odpustil, če pritegnejo na njega stran. Dolgo je hodila sreča z njimi in uže je bilo skôraj gotovo, da Laba ostane slovanska reka, kar ga zapustí češki knez, ter prestopi v nemški tabor, ko je šlo njega séme najlepše v cvét. Bilo je v drugo, da so češki knezi s tekmovanjem izdali slovansko stvar. Da je Svetopolkova država takó nesrečno poginila, niso oni malo zakrivili, da se je moral Boleslav Hrabri na polu pota do svojega smotra vrniti, bili so oni vzrok. Rajše je češki knez Boleslav Nemcem hlapčeval, nego bi se sprijaznil z mislijo, da bi z njega pomočjo dospèl kak slovansk knez do višje slave, kakor si jo je mogel on pridobiti.

Za Čehi stopili so skôraj Lužičani. V koliki zadregi so bili pač Nemci, da so ti navdušeni kristijanje dovolili Lužičanom pogansko bogočastje, če le Boleslava zapusté. V veliki zadregi so bili, a bili so tudi boljši politiki od Slovanov.

Popolnem osamljen moral je Boleslav mirú prositi (l. 1004), toda čakal je le ugodne prilike, da se zopet z Nemcem poskusi. Najprej je vendar upokóril Lužičane, izdajice, ter prodrl zatem

do Labe. Štiri leta so se neprenehoma bojevali (l. 1008—1012). Sreča se ni hotela nikamor nagniti, napósled so pritisnili Madjari k Nemcem in osoda slovanska je bila odločena. Stefan I., madjarski svétnik, mož Henrikovi sestri Gizeli, povzročil je, da so Nemci od l. 1012. laže shajali. V nesreči so prijeli Boleslava tudi Prusi, a junaku ni upádlo srcé. Da so ga Nemci l. 1015. pred svoje sodišče pozvali, (takó so bili predrzni, da so svojega najnevarnejšega sovražnika, ki se je cesarstvo treslo pred njim, vazalom smatrali!) zató, se vé, se ni zmenil. Še jedenkrat l. 1017. poskusil je svojo srečo. Bojeval se je z Nemci, združenimi s Čehi, Rusi, Madjari in Lužičani. Nemška vojska prodrla je v Šlezijo, ali Boleslav jo je potisnil nazaj; Prusom in Madjarom je bilo skrbeti, da se domá ubranijo Poljakov. Boleslav je napósled upoznal, da se dalje vsem tem silam ne bode môči srečno upirati. Ponudil je Nemcem mir, ki so ga sprejeli l. 1018. v Budišimu pod pogoji, častnimi za Boleslava.

Dasì tudi ga Nemci niso premagali, bil je ta mir za Slovanstvo vendar le velikega pomena, ker ta pot se je nameravala drugič in poslednjič ustanova vélicega občeslovanskega kraljestva. Za uresničenje teh namer je bil Boleslav jedini sposobni junak. — Po storjenem miru je bil najveljavnejši evropski knez; nemški vitezi so si šteli v čast, pod njega zastavo boriti se z Rusi. Boleslavova imenitnost presézala je celó slavo nemškemu cesarju.

Po njega smrti ugasnila je ta slava, in po raznovrstnih sovražnikih od vseh stranî tiščana, v domač hišni prepir zamotana kraljeva družina dospela je takoj naslednji čas skôraj na rób poginu.

III. Gospodarske razmere in naseljenje Nemcev.

Da je bilo môči zatrêti Slovanstvo z mečem in ognjem — Nemci bi ga bili zatrli; ne smejo si očitati, da so si v tem oziru premalo prizadevali. Navzlic temu je ostalo po podjarmljenih deželah še mnogo, mnogo Slovanov; skôraj čuditi se je, da so prebili te viharje. A kakó tó, da so poznejše, ko so bili uže vkročeni, ko so se vojskine vihre polegle, vendar le pozabili svoje národnosti ter s časom popolnem izginili iz zgodovine? Po drugih krajih in drugim národom se ni takó godilo, Alzacija n. pr. je danes še zeló nemška, dasì tudi ne morda s svojimi simpatijami. Bolgari, zmagovalci Slovanov, so se celó svoji národnosti iznevérili ter napósled med Slovani izginili. Krutejšega gospodarja, kakor so ga imeli n. pr. Bolgari, Srbi, Bošnjaki in Hercegovinci vek za vekom, pač ni imel noben slovanski národ, in vendar so si ohranili jezik do današnjega dné. Takih slučajev ome-

njalo bi se lehko še več za pričo, da si mogó ljudstva, tudi podjarmljena in pod tujo oblastjo ohraniti svojo národnost in svoje ljudske posebnosti. Kaj je li tako zeló uplívalo na pogín slovanskega jezika na sedanjem nemškem sćverju?

Odgovor na to vprašanje se zdi uže sam ob sebi razumljiv, in se je navajal uže nekaterikrat, češ, da tirja zakon narave, kjer se srečata neizobražen in izobražen národ, mora prvi sprejeti národnost ali jezik svojega izobraženejšega soseda, ali v svojih reprezentantih izmreti, kakor n. pr. indijanski rudečekožarji v Ameriki tik izobraženih Evropcev. A ravno navedeni slučaj o Alzaciji oméče neogibno veljavo te trditve, in vrhu tega: so li bili zaostavši Slovani res takó zeló za drugimi národi? Je li stal njih grmanski sosed res na toliko višji stopinji omike mimo njih?

Kar nam poročajo o slovanski izobraženosti sovremenski grmanski pisatelji, je pristransko in Slovanom sovražno blagó. Slovani so jim bili pristujeni, ne le, ker so bili Slovani, zaradi tega bi jim bili tedanjiki še prizanašali, kajti pojem národnosti je bil še nepoznana stvar, ali Slovani so bili pogani in to je tehtalo več. Vrhu tega pak so o vojskah in značaju Slovanov pisali duhovniki in menihi, ljudjé, ki si morda še meča niso znali opasati. Pisali so, kar so jim pripovedali iz slovanskih bojev domóv vračajoči se vojaci, napolneni še z jezo in sovraštvom, ki so se ga napíli v boju. Nekateri so imeli pač priliko opazovati Slovane na svoje oči, n. pr. Helmold, Widukind, Adam iz Bremena, a ravno ti jim ne vedó, razven če je govorjenje o verskih zadevah, ničesa očitati. Grozoviti, nečloveški so bili boji na obéh stranéh, na nemški in slovanski, grozovitejši morda na nemški; v večnih bojih, sedaj s Slovani, sedaj med seboj, sedaj na Laškem privadili so se nemški vojaci krví, kakor tiger.

Z bôjami sovražníkovih pisateljev se ne dá naslikati pravi značaj, a domačih, slovanskih virov némamo nikakih. Prenaglo se je sklepalo od tod, kako neomikani so bili Slovani, da se iz tolikega broja národov ni ohranil ni jeden pismen spominek, ali zabilo se je pri tem požiganje slovanskih mest in vasî in s kakimi silnimi pripomočki so Nemci zatirali vse, kar je bilo (zvlasti v poslednjih dôbah srednjega veka) v kateri koli zvezi s slovanskim jezikom. Vendar, da je bilo pisanje in branje Slovanom znano, ali vsaj razúm o veljavi národnega jezika, svedoči Rastislavov in Svetopolkov poziv, ki sta ga poslala v Carigrad, proseča za slovanskega jezika vešče prelagatelje sv. pisma in evangelijev. Take potrebe ni čutil noben nemšk kralj in cesar, ni takrat, niti ne še mnogo vekov poznejše. „Inga, kneza karantanskim Slovenom, ubogalo je ljudstvo, naj je razglasil svoje povelje ustno ali pismeno,“ pravi neimenovani pisatelj

„Conversio Bagoariorum“. [1]) Ljudstvo ali vsaj plemiči so znali zatorej brati, in to hoče mnogo pomenjati v časih, ko niso bili celó duhovniki in menihi, jedini reprezentanti tedanje omike, pisanja vešči, in med knezi in vitezi le redko kateri; še iz minulega veka vedeli bi katerega imenovati.

Kar vé Adam iz Bremena o slovanskem mestu Jumneti, pač ne kaže, da je bilo trgovsko središče divjemu národu. Sicer pak je trgovstvo le v národu možno, ki je divjosti uže davno odrastel. „Jumneta je bilo največje evropsko mesto“, pisal je imenovani nemški duhovnik. „Stanovali so tù slovanski in drugi národi; tudi Saksonom se je dovolilo priti semkaj, le svoje krščanske vere niso smeli očito kazati, a sicer ga ni bilo najti, kar se tiče nravnosti in gostoljubja, poštenejšega in odkritosrčnejšega národa. Jumneta je obogatéla s pridelki vseh národov ter bila prenapolnena z vsakoršnimi prijetnostimi in nenavadnimi rečmí!“ [2])

Kakó zeló so presézale te séverne Benetke svojo južno sestro, ki je stavila svobodnemu trgovstvû toliko zaprék na pot; koliko trgovskih mest celó minulega veka se v tem oziru ni moglo primerjati s staroslovansko Jumneto!

In Widukind, [3]) tudi Nemec, piše o Slovanih: „Utrjeno, truda in teženj vajeno ljudstvo so; zadovoljujejo se z boro hrano in kar se drugim zdí težavno, da se jedva more prebiti, zdí se jim skôraj nekaj, kar jim napravlja veselje!“

Omenja se tudi štirih umeteljniški izdelanih slovanskih svetišč, olepšanih s človeškimi in živalskimi podobami in obrazi. Bile so podobe takó mojsterski izdelane, da so se na prvi pôgled zdele žive. Zunanje stene svetišč pokrite so bile s takó čvrstimi bôjami, da niti niso obledéle, niti jih dež izprati ni mogel.

O poštenju starih Slovanov poročajo se nam jako lepe vesti. Kadar so z doma odhajali, niso zapirali dverî za seboj. Gostoljubnost je veljala v njih toliko, da so puščali, odhajaje z dóma, na mizi navlašč za gosta, ki bi se morda oglasil pri njih, pripravljena jedila. Pri tem niso delali izjeme med národi, in nemški trgovci in rokodelci so radi zahajali v slovanska sela. Tatóv in razbojnikov se v Slovanih ni nahajalo. [4])

---

[1]) Anonymus: „De conversione Bagoariorum etc.“ Ta dragoceni, za zgodovino Jugoslovanov važni spis razglasil je napreje Kleymayrn: „Beschreibung der Stadt Juvavium, Anhang“; za tem Kopitar: „Glagolita Clozianus. App. VI.“ V tretje ponatisnil ga je: Pertz, „Monumenta Germaniae, Ser. IX.“

[2]) Helmold. „Chron. Slav. I. 3.“

[3]) Widukind: „II. 20.“

[4]) Mencken: „Script. rer. Germ. I. 1970.“ — Helmold: „Chron. Slav. I. c. 83.“

Taki niso divjaci! —

Sicer pak nehujejo uže tudi pošteni nemški pisatelji, možjé s poklicom, sramovati se, ko hoté biti Slovanom pravični. Sloveči Droysen, [1]) ki mu pač ne bi nihče očital, da je nezvest sin svoji grmanski materi, meni: „Ne bilo bi pravično reči, da so bili tedanji Slovani zvlasti na iztoku reke Labe, surovejši in manj nadarjeni, od Grmanov. . . Prilega se jim ribárenje po morji in po rekah, lehno obdelovanje poljá, če zadostuje motika, v tem, ko pusté težjo in trjo zemljo neobdelano, trgovstvo, za katero so po naravi zeló sposobni — to so njih svojstva!“

Da trgovski národi ne menjujejo med seboj le blagá, ampak tudi svoje duševne izdelke, o tej zgodovinski resnici se ne dá več prìčkati. Slovani so bili tedaj skôraj prvi trgovski národ v Evropi; v njih mestih so se srečevali grški in nemški trgovci, celó arabskih novcev so našli v razvalinah slovanskih mest. Trgovstvo s Slovani je bilo toliko mikalno, da je moral Karol Véliki postaviti, kakor se je uže reklo, ostrih straž ob meji, da niso uhajali njega trgovci z orožjem na Slovansko; se vé, mož je pri tem zabil, ali ni vedel, da so si Slovani kupili orožja, če je bilo treba, lehko od grških trgovcev.

S prej omenjanim razlogom, neizobraženostjo Slovanov, se grmanizacija Slovanov ne dá popolnem utemeljiti; stavijo se pri tem razlogi za pogoj, ki so jeli uplívati še le poznejše veke pod nemškim gospodarstvom.

Najtehtnejši vzrok grmanizovanju je tičal v gospodarstvenih razmérah.

Znano je, da so si Grmani po deželah, ki jih je zmogel njih meč, prisvajali časih vso, časih polovico, časih tudi manjših kosóv zemlje. Franki, bolje: frankovski kralji razglasili so vso še neobdelano zemljo, ali zemljo, ki ni imela več gospodarja, svojo imovino. In koliko zemlje je bilo pač po večnih bojih brez gospodarja, ki je prešla v zasobno neomejeno imovino kraljevo! Po frankovskih nazorih je imel kralj vse, država nič; kar bi danes državno imetje imenovali, bila je kraljeva imovina, katero je dal, kamor je hotel. [2]) Ker se takrat ni meč preje v nožnice nazaj potísnil, dokler ni bil skôraj zadnji sovražnik ubít, (takó na Saksonskem, takó zvlasti v Panoniji pri Obrih) bil je kralj gospodar nepremerni zemlji. Za Karola Vélikega je bilo

---

[1]) Droysen: „Geschichte der preussischen Politik I. 54 — St. 55“ piše: „Und wieder in den Deutschen ist der Uebermuth und die Barbarei gegen die Slaven maasslos . . . . . Von gottes- und rechtswegen meinen sie ihre Herrn zu sein.“

[2]) O teh razmerah piše natančno Roth: „Beneficialwesen, št. 70.“ — Waitz: „Deutsche Verfassungsgeschichte, IV. 116.“ — Büdinger: „Oesterr. Gesch. I. 168.“

to kakor navlašč. Panonske dežele bile so takó izljudene, da so se zvale s kratka najrajše „puščave“. Karolu predniki so bilí z zemljišči kaj radodarni, takó zeló, da je moral napósled ta studenec usehneti. Karol Véliki ni podedoval ničesar, s čemer bi mogel obdariti svojih zvestih velikašev, ki so se imeli bojevati skôraj vsako leto, sedaj na séverju, sedaj na jugu ali iztoku. Takó goste so bile te vojske, da se je frankovskim pisateljem zdelo spomina vredno zabeležiti: „To leto se Karol ni vojskoval.“ Se vé, takih let so kaj malo doživeli. S pobitko Obrov se je studenec zopet odprl, sicer si je Karol prisvojil tudi Karantanijo, a ondotni Sloveni so bili uže pod bavarsko vlado urejeni in pripadlo mu je v njih mejah le malo zemljíšč. Ljudski curek ulil se je čez Panonijo. Toliko zemlje je bilo tú brez gospodarja, da je Karol zadostil lehko vsem željam svojih velikašev, ki so pozvali za seboj svojih podložnikov iz grmanskih dežel, iz Alamanije, iz Frankovskega in Bavarskega. Ti ljudjé so ostali tudi v svoji novi domačiji, v Panoniji nesvobodni, kar so bili prej domá. Njih po Karolu obdarovan gospod jim je odmeril za obdelovanje primerno zemljišča, a tirjal natanko določen davek. Mimo tega je ostalo še toliko zemlje, da si jo je smel kdor si bodi celó brez kraljevega dovoljenja, ki si ga je poznejše o priliki pridobil, osvojiti in jo obdelávati. Samostani po Panoniji pridobili so si na ta način sila obširna posestva, kamor so naselili svoje nesvobodne podložnike. Kdor je prej prišel, je prej mlèl. V Slovanih se je delala, se vé, izjema, in tudi preje uže, ko so Bavari tod gospodovali. Brez Teslove vednosti obdelano zemljo je Karol l. 777. Slovanom vzel ter jo podaril kremsmünsterskemu samostanu. Prejšnjim slovanskim gospodarjem jo je samostan dal sicer nazaj, a le za letni davek. [1])

To vretje nemškega uplíva je bilo Slovanom v iztočni marki osodepolno. V kratkem so izgubili po Avstrijskem, Ogerskem in Štajerskem malo ne vsa tlà. Kodar so se Nemci množili, stopali so Slovanom na prste, če je bilo le koli môči. V kratkem pomenilo je Slovan in suženj jedno tisto [2]) in le redko se nahajejo uže skôraj po Karolovi smrti prosti Slovani na svojem zemljišči.

Popolne jasnosti v teh razmerah blezo ni doseči. Da so se nahajali še v 10. veku svobodni Sloveni, je gotovo, ker pri sodnijah so ločili priče dvoje vrste: „per aures attracti“, to so Bavari, in „sclavigenae“ — Slovani. Pred sodníki pričati je mogel namreč po nazorih nemškega prava le svoboden mož, to je človek, ki je imel svoje, od nikogar odvisno zemljišče. [3]) Nikjer ni naravnost povedano, da so Franki vzeli Slovanom njih poljá in

[1]) „Urkundenbuch v. Kremsmünster p. 7.“
[2]) Büdinger: „Oesterr. Gesch. str. 161.“
[3]) Waitz: „Deutsche Verfassungsgesch. IV. 282.“

imovino, da si tudi se posnemlje to za Slovane po Avstrijskem in gornjem Štajerskem iz nazorov frankovskega vojnega prava. Panonija se je namreč s silo pridobila od Avarov, Obrov.

L. 823. dá Ludovik regensburgskí cerkvi v dar zemljíšča ob Erlafi, „cum Sclavis ibidem commanentibus, cum domibus.“ — L. 853. imenujejo se Slovani med rekama Aist in Narden, „liberi et servi“.

Takó zgodaj so Slovani uže sužnji ter se podarjajo duhovnikom. Ni ga najti razloga, zakaj so pripali sužnosti, razven če rečemo, da je provzročila obrska pobitka njih osodo.

A nasproti tem slučajem so se dale Slovanom v raffelstetenski pogodbi jednake trgovinske pravice in svobode, kakor Bavarom. Najbolj se približamo morda resnici, ako rečemo, da so se ravnali Franki pri določbi slovanske osode po nagibih dobičkarstva. Stregli so Slovanom v roke, ker so bili izvrstni trgovci, ravno tisti čas pak so jih pritiskali na drugih krajih ter jih pehali v nesvobodo. Onega meríla, da se puščajo namreč posuženim národom prejšnje pravice, so se držali Franki le dotlé, dokler jim je ugajalo. To so dokazali zgodaj po Karolovi smrti. Ko so potolkli Ljudevita, najnevarnejšega sovražnika, ki je delal Frankom dôkaj preglavic, izginili so takoj vsi domači slovanski knezi iz pokrajin pod Dunavom. Slovanske kneze so nadomestovali nemški mejni grofi.

Najjasnejše vendar so pokazali Franki v Istriji, da si niso prisvojili le neobdelane in brezgospodarske zemlje, ampak izpodili so, če jim je ugajalo, Slovane tudi s svojih svobodnih zemljíšč. Jednako se je godilo morda Slovanom tudi drugé, a vesti se nam niso ohranile.

Po Istriji so bili Slovani sicer v večini, a stanovali so zgolj po kmetih in niso stali na krmilu. Mestni stanovniki bili so grškega in rimljanskega rodú, ter so zaradi dovršenejše omike nadvladovali Slovane. Med l. 804.—810. (natančno se ne vé, kedaj), zatožili so svojega vojevodo Jovana, kakó Slovane odlikuje ter jim streže v roke. Na to pritožbo je odposlal Karol Véliki svoje kraljeve sodnike (missi dominici) to stvar razsojevat.

Razsodili so takó: „Kjer mogó shajati Slovani brez škode grških in rimljanskih meščanov v Istriji, naj shajajo, a kjer jim delajo kaj škode, bodi si v šumah, bodi si po rovtah, po polji, ali kjer koli drugjé, od tam jih bodo zapodili. Če je meščanom postreženo, pognali jih bodo v take opuščene kraje, kjer jim ne bodo nič na škodo. Tam naj gospodarijo ter so javni sužnji.“ [1])

Takó njih sodba! Kak je bil položaj Slovanov po takih krajih, kjer niso na gosto stanovali, ali so se jim priselili poznejše celó nemški sosedje, je po tem skôraj lehko ugeniti.

---

[1]) Ughelli: „Tabulae Gradeuses. V. p. 1097.“

Da si je vsaj jeden del štajerskih in koroških Slovenov ohranil národnost, uplívali so razni vzroki, a v prvi vrsti morda njih krščanstvo. Ko so se Frankom z lepa podklonili, bili so uže vsi pravoverni kristjani. Zaradi tega ravnali so Franki in zatem njih nasledniki, Nemci, pravičnejše z njimi. A mimo tega imeli so Jugoslovani v srečo popolnem drugačne nemške sosede, kakor séverni. — Bavari in Saksi so si z ozirom na národnost in verstvo zeló različni. O svoji národni posebnosti niso imeli Bavari nikakega pojma. Svojega kneza Tesla, ki jim je priboril med vsemi grmanskimi národi tedanjega časa prvo slavo, ki je presegala jeden čas celó frankovsko, zapustili so v največji zadregi, dasi tudi jih je bil odtrgal uže skôraj do dobra od frankovskega jarma. Saksi pak so se borili za národno svobodo do zadnjega izdiha. Bavar je bil najprej kristijan, a Saksonec se je o krščanstvu kaj malo brigal. Še v 12. veku, ko je saksonska národna svoboda uže davno zamrla, skrivali so se tú in tam še poganski Saksi. [1]) Ali če niso znali pokristijanjevati, umeli so tem bolj grmanizovanje. Zató pravi Helmold o Gorotanih, „da takó bogobojnega národa ni nikjer več po vsem krščanskem svetu ne.“

Sledeč pota, po katerih je silila grmanizacija v slovanski svet, ozirati se hočemo na tri strani:

a) Na osodo Slovanov takoj po podjarmljenju.

b) Na naseljevanje Nemcev.

c) Na zatiranje in pravicokračenje še ostavših Slovanov.

a) Osoda Slovanov takoj po podjarmljenju.

Pri tem je ločiti dogodke na séverju od ónih, ki so se vršili na jugu.

Jugoslovani, kamor pridevamo vse na desnem bregu Dunava stanujoče Slovane, klanjali so se Frankom od l. 788. po Teslovem padcu. Jeden čas skôraj sami niso vedeli, kakega gospodarja imajo: so jim li Obri ali Franki zapovedovalci. Nemirna vojskina leta usiljevala so jim obé vladi. L. 791. ali 799., ker takó dolgo je še trajal boj z Obri, bili so rešeni teh groznih sosedov. Stanovali so takrat Slovani v nepretrgani vrsti od Adrije do Dunava in od Dunava do baltiškega morja, toda mnogobrojni slovanski stanovniki, zvlasti po Avstrijskem pod Anižo in po gornjem Štajerskem uže več niso bili. Kolikor se jih je rešilo iz bôjev z Obri, zamrli so pod Karolovim mečem, ki ni znal delati razločka med Slovani in Obri. Kolikor ljudstva po Panoniji je doseči mogel, toliko ga je vničil. Na Frankovskem se je mislilo, da stanujejo po vseh „Panonija“ zvanih pokrajinah zgolj Obri. Kakó neusmiljeno so znali Franki svoje sovražnike

---

[1]) Dobner: „Monum. Bohem. III. p. 167.“

s tâl trebiti, je znano. Najrajše so puščali mrtve, izljudene krajine za seboj. Tudi o Slovanih je v 9. in 10. veku tod malokedaj govorjenje. Zdí se, da so se morda po sêvernem Štajerskem ohranile nekatere slovanske družine še v 12., 13. in 14. veku: „Codex Frisingensis“ [1]) omenja nekaj nedvomno slovanskih osobnih imen, n. pr. l. 1148. neko plemenito gospó Dobronego, l. 1188. plemiča Trdislava, za têm Chogoja, Negoja, l. 1348. celó še nekega Valhuna. Gotovo! Imena so nedvomno slovanska, a uríva se nam dvom, da osobe, ki so jih nosile, niso bile nikakor več slovanske. Bilo je v modi, ali kakó bi se dejálo, da so se nemškim osobam slovenska imena pridevala, in opozárjamo mimogrede na ónega lotringskega, zatorej nedvomno nemškega princa, ki se je nazival Zuentiboldus. V 13. in 14. veku se na sévernem Štajerskem o slovanski zavesti ni gotovo prav nič vedelo, in sicer si razlagamo to tako-le:

Frankovsko načelo je bilo, kakor uže omenjeno, da je vsa s silo pridobljena zemlja neomejena imovina kraljeva, in za takošno je veljalo vse spodnje in zgornje Avstrijsko, kakor tudi sêverna Štajerska, razdelila se je s kratka med nemške velike gospode. [2]) Zvlasti so se držali ob Donavi, v tem ko so se Slovani te vodne glavne ceste radi ogibali ter se naseljevali v postranskih dolinah in po holmcih. Obljudili so Tulnovo polje ter le ob Trajzni, Perschlingi in Tulni globočeje v deželo sililí, najrajše se vstavljaje na razvalinah starih gradov. Čez Dunajski lés (Wiener-Wald) se niso drznili na prosto, bilo je zavoljo raznih sovražnikov prenevarno. Tudi Slovani se niso spuščali radi na planote, ampak se držali ob robêh hribovja. Onstran Dunava, na njega levem bregu, pak naseljevanja še poskusili niso, prvič zató, ker je bila to slovanska, še svobodna zemlja, a drugič se je razprostirala tam še grozna šuma. Trebalo je, da jo jim Slovani najprej izsekajo! Takó so bili Nemci vajeni in so se gozdov dolgo časa izogibali. [3]) Po Korotanu bilo pak je zemljišče nekega Slovana posebe uže urejeno, ko je Karol pehnil Tesla z vojevodskega prestola ter sam prevzel nadvladovanje Korotanov

---

[1]) Zahn: „Codex Frisingensis.“

[2]) Na saksonske in frankovske naselnike po Štajerskem in Koroškem spominjajo krajevna imena: Sachsengang, Sachsen, Sachsenfeld, Sachseneck, Sachsenburg, Frankenburg, Frankenberg, Frankenmarkt i. t. d. Nek Frankochorion nahaja se celó v Slavoniji. Brž ko ne so se jeli naseljevati Saksi po Jugoslovanskem okolo l. 804. Baš to leto jih je Karol Véliki odtrgal mnogo tisoč od saksonske zemlje ter jih naselil po vseh krajih svojega širega cesarstva. Njih zemljišča so prejeli Obodričani. Gl. Einhardi: „annales a. a. 804.“ „Mon. Germ. I.“

[3]) O naseljevanji Nemcev po Avstrijskem glej: Kämel: „Programm des Dresdener-Neustädter Gymnas. 1878.“

in Posavcev. Brezgospodarskega svetá, komur so pridevali Franki, tudi sicer ves neobdelan svet, prišlo mu je tú malo v oblast. V prvem početku takih krajev Karol in njega nasledniki niso radi mogočnikom razdeljevali, kakor se je godilo po Panoniji, kjer se kralj celó brigal ni zató, si prisvoji li kdo kak kos zemlje, ali ne. Prihranili so si jih sami ter jih na svojo rôko obdelávali, na svoj prid in v svojo škodo. Zvali so jih kraljeva kmetijstva, (villae regiae). Nekatera so bila sila obširna ter so obsézala časih sto štirjaških milj in še več. Ako se ne motimo, bila je uže za Karola vsa gorenjska stran na Kranjskem, jedno kraljevo kmetijstvo. Vsakovrstna gospodarska pohištva, kakor jih je sploh kmetijstvu treba, sezidala so se tú in tam po širem prostoru, a prvo mesto se je odločilo hiši, kjer je stanoval nadzornik vsemu kmetijstvu. Tú okrog je stalo največ in najimenitnejših gospodarstvenih poslopij. V poznejših časih naselilo se je okrog hiše kraljevega namestnika ali nadzornika kmetov, obrtnikov in trgovcev, po nekoliko zaradi večje varnosti, po nekoliko tudi zató, ker je bilo tú središče gospodarskemu, trgovskemu in — morda tudi političnemu življenju. Nadzornikovo stanovanje zvalo se je: Pfalz, od tod njega imé Pfalzgraf; poznejše čase je dobil, se vé, ta izraz mnogo širši pomen. Pfalzgraf je imel neomejeno oblast nad vsemi po njega (kraljevem) kmetijstvu živečimi ljudmi, zvlasti mogočnega ga je delala sodnijska pravica.

A kaki ljudjé so bili njega podložniki na kraljevem kmetijstvu? Zgolj hlapci, zgolj nesvobodni, slovenski in nemški, a po večjem nemški ljudjé, ki jih je privêdel seboj iz Nemškega. Obdelovali so kraljevo zemljo jedino za hrano, stanovanje in obleko. Karol Vêliki razglasil je obširno postavo, kakó naj se obdelujejo njega kmetijstva, in po tej postavi ravnali so se tudi njemu nasledniki še mnogo časa, dasi tudi se je poznejše tem nesvobodnim ljudem jeden ali drugi krat na kraljevem kmetijstvu odkazal kós zemlje za obdelovanje s tem pogojem, da donašajo v kraljeve žitnice natančno odmérjene mere žita in drugih poljskih pridelkov; kar jim je ostajalo odveč, bila je njih imovina, ki so jo porabili lehko po svoji volji.

A kmetovalci niso bili jedini delovci na kmetijstvu. Po Karolovi določbi naseliti je moral nadzornik po najmanj 30 rokodelcev na vsakem kmetijstvu, kar so drugod in poznejše posnemali tudi nemški škofje, grofi in drugi velikaši. Skôraj ti ga ni bilo rokodelca, ki ne bi se nahajal na takem kmetijstvu, in o ménskem (Mainzer) nadškofu se poroča, da je dajal celó umeteljnikom, slikarjem, podobarjem, izdelovalcem pergamenta i. t. d. opravila na svojih kmetijstvih. Kadar so napravili odločeni broj izdelkov, delali so za svojo korist in za pródaj.

Priročni in bistroglavi ljudjé obogatéli so navzlic svoji omejítvi na kmetijstvih svojih gospodov, ter si kupili svobodo. Zibel rokodelstva stekla je na takih tléh, iz rokodelstva

in trgovstva razvila se je v poznejših vekih ona ponosna svoboda nemških mest, ki je bila napósled celó kraljem in cesarjem nevarna in grozna. Srednjeveška mesta smejo se ločevati po svojem početku v dvé vrsti: v taka, ki so vzrastla na posipih starorimskih mést, kamor so se zatekli malobrojni svobodni ljudjé, in v taka, ki so se napravila ali okrog škofovske stolice, ali okrog gradov plemenitaŽev. Kadar so rokodelci ali trgovci, obogativši na kmetijstvih svojih gospodarjev, jeli tem v sodnije, gospodarjenje in druge pravice siliti, pripetilo se je mnogo potov, da so prognali svojega gospoda ter se proglasili sami svobodne in neodvisne. Na Kranjskem n. pr. sta vzrastli mesti Kranj in Loka iz takih neznatnih početkov. Prva poslopja bila so gospodarstvena pohištva in delovnice rokodelcev: tú je stanoval kraljev nadzornik, v tem, ko se je spela Ljubljana na razvalinah stare Emone k višku. Prijetno mestno življenje vabilo je gospôdo s kmetov v mestno ozidje, kjer je uživala pridelke svojega kmetijstva ter hotela meščanstvo nadvladovati, a z vedno čvrstejšo zavestjo upirali so se mogočnikom in se strinjali v trgovske in rokodelske zádruge, ali te so bile takó strogo nemške, da se na séverju Slovan celó vánje sprejemati ni smel. Marsikaj, ako ne večina nemškega upliva po slovanskih mestih, imá v teh srednjeveških razmerah svoj početek. Kateri trgovec ali rokodelec ne bi bil iz dobičkarstva zatajil svoje národnosti, zvlasti ako se opomni, da je bil srednjevečanom pojem národnosti v današnjem smislu skôraj do zadnjega veka srednje dôbe še neznana stvar! Uže za Karola Vélikega tržili so Slovani z Benetkami, pozneje so se nemški trgovci v Benetkah združili v takó zvani „schwäbische“ in „fränkische Tafel“, nikdar pak se slovanski trgovci ne zaznamujejo posebe. Sedeli so v Benetkah z Nemci na tisti klopi.

Slovanska zavest se je vedno bolj in bolj izgubljala, kajti šege, navade, običaji po naših slovenskih mestih bili so, kakor da stojé mesta tam ob Renu kjé. [1]) Ljubljana n. pr. bila je priča marsikakega slovenskega „turnirja“, kranjski vitezi nemške krvi pridobivali so si daleč od domovine po nemških mestih slavno imé v „turnirjih“; zgodaj je prišel pouk mladine v roke nemškim redovnikom.

Slovanom je bilo v srečo, dokler so nemški kralji svoja kmetijstva sami obdelávali. Ljudjé, ki jih je naselil po takih kmetijstvih,

---

[1]) Gotovo se je ukoreninilo po Jugoslovanskem mnogo zgolj nemških običajev, a opomni se naj, da mejaštvo (Institut der Wechselwiesen) ni starogrmanskega pričetka, kakor meni A. Dimitz: ,,Gesch. Krains I. p. 144, n. 5.“: ,,Aus dem altgermanischen Felderwechsel hat sich übrigens in Krain noch bis auf den heutigen Tag das Institut der Wechselwiesen erhalten.“ — Ta uprava je bila razširjena tudi po Ruskem in Poljskem. (Mathausen: „Studien über Russland.“) Španjolci so jo našli celó v Grmanih zeló strogo razvito. Falk: „Neues staatsbürg. Magaz. III. IV.“

bili so sluge in težilo jih je toliko in takih bremén, kakor Slovane, zaradi tega tú na jugu tudi niso bili Slovani takó zaničevani, kakor na séverju, kjer so bili obkoljeni okolo in okolo s prešírnimi tujci. Da je bil kdo Slovan, tú ni bilo takó sramotno, a drugače poznejše.

Skažen ponos nemških kraljev, ki so si utêpli v glavo, da je Rim nekako pravo središče nemškemu cesarstvu, ali vsaj, da je nemšk kralj, ki si ni dal déti v Rimu cesarske krone na glavo, nemogoč — ta zmota morala je skrbeti, da je bil kraljem pot čez Alpe na Laško vedno odprt. Na vsak način je moral pridobiti si kralj mimo drugih pokrajin v Alpah tudi jugoslovanske dežele, moral si je pridobiti priljudno gospôdo, ki mu je hotela na njega potu streči v róke. Duhovska gospôda zdela se jim je v ta namen najsposobnejša, zatorej so oddali nemški kralji svoja poslednja zemljišča na teh krajih škofom, sploh cerkvenim zavodom, na katere so se menili laže zanašati. Na Kranjskem nahajemo zatorej prve veljake, ki so se jim dala kraljeva kmetijstva, škofe brizenske, solnogradske in oglejske. Ako so si znali papeži v ljutih bojih z nemškim cesarstvom té vêlike gospode záse pridobiti, skušali so kralji, če jim je bilo le môči, podarjeno zemljó iz škofovskih rók izviti ter jo posvetnim udanim veljakom prisoditi. Takó so prišli nemški posvetni gospodje na Slovansko.

Dôkler so ohranili kralji zemljišča v svojih rokah, trpeli niso svobodni slovanski gospodarji, kolikor se jih je rešilo s svojo imovino iz prejšnjih ljutih bôjev, nikakih nadlég. Toda le redko je bilo vse kraljevo kmetijstvo nepretrgana pušča ali šuma. Mnogo slovanskih kmetijstev ležalo je raztrošenih po nji. Kralj in njega nadzorovalni namestnik nista kratila Slovanom njih pravíc: natančni inventari, kakor jih je uže K a r o l za svoje kmetijstvo ukazal napraviti, ločili so strogo kraljevo imovino od tuje, in nič ni škodilo Slovanom, da so se njih kmetijstva mejile na vse strani s kraljevo zemljó. Kak zasoben nemšk gospod, bodí si duhovsk ali posveten, raztezal bi bil svoje rokê, da si priredi tudi ta mala kmetijstva za svoja. To se je zgodilo, ko je prešla kraljeva imovina v škofovske roké.

Pripomočkov za utopljenje malih gospodarstev v to širo škofovsko imovino je bilo dovolj, a v prvi vrsti sodnijska pravica, ki se je podarila mogočniku z zemljiščem vred. Obsodil je ta, kogar se mu je zljubilo. Sicer se je pritožil lehko nesrečnik pri cesarji, ali kaj mu je koristilo? Pot do tijà bila je pač predolga in napósled je obveljala sodnikova beseda.

A pri uničevanju svobodnih Slovanov uplival je še drug, kaj veljaven slučaj.

Kdor je imel svoje svobodno zemljišče, iti mu je bilo v boj, kadar in kolikorkrat ga je kralj pozval ter se je imel ves čas oskrbovati sam s hrano in obleko. To so bili d r a g i bôji! Zaradi

večnih vojskâ nemških cesarjev z Lahi ubožale so južne dežele najprej; bile so Lahom najbližje ter so se največše pozivale na orožje. Malim gospodarjem bile so te večne vojske neogiben pogin. Da si rešijo vsaj poslednje ostanke svoje imovine in preskrbé sebe in svojo družino, podarjevali so kmetijstva cerkvenim zavodom. Do smrti puščale so se prejšnjim gospodarjem na užitek, časih celó njih otrokom; ravnalo se je to po dogovorjenju s škofom ali opatom ali sicer z velikašem, ki je prevzel namesto njih vojaško dolžnost. Takó so se mali gospodarji sicer oprostili vojnega bremena, ali ob jednem so prodáli tudi svojo prostost. Uže koncem 12. veka ti ga ni bilo najti skôraj po vsem Nemškem in ne le po Slovanskem niti jednega svobodnega kmeta. Grofom in cerkvenim gospodom, zvlasti pak poslednjim, podarilo se je na tisoče in tisoče kmetijstev. Kmétiski stan je tekom srednje dôbe do dobra poginil. Ker je jelo meščanstvo v 12. in 13. veku jedva še cimiti, sestajalo je slavno nemško cesarstvo takrat iz beraških sužnjev in neizrečno bogate vélike gospôde.

Take so bile poslédice Karolovim postavam, ki jih nazivlje današnji učeni svet najmodrejšimi srednjega veka.

A kaka je bila osoda Slovanom na séverju?

Kadar so sklenili mir prisiljeni, bila je grenka dovolj. Po nazoru, podedovanem po Karolu Vélikem, ravnalo se je s slovansko deželo kakor z vsako drugo s silo pridobljeno. Slovani so se s kratka razglasili sužnji ter se prisodili temu ali onemu nemškemu gospodu, a njih zemljišča so se razdelila v plačilo med vojake, ker odškodnina za vojskine zasluge mogla se je takrat le v zemljišči in sploh v blagu plačevati. Ob jednem z zemljiščem priložila se je nemškim vojakom dolžnost obrambe novih mêj proti zunanjim slovanskim sovražnikom, zvlasti je dosézala ta dolžnost mejne grofe, ki so jo kaj vestno izpolnovali. Vedno so vihtéli meč nad Slovani ter mnogo pokrajin celó brez kraljevega védenja podjarmili. Ves tak svet se je najrajše njim dajal, po nekoliko v izpodbujo za daljne svrhe, po nekoliko v plačilo njih hrabrosti. V tem slučaju se je Slovanom celó slaba godila. Mejni grof jim je bil najvišji gospod: sodnija, davek, smrt in življenje, vse je bilo v njega rokah.

Nesvobodni, ljudjé brez imovine in pravíc bili so Slovani povsod, kjer koli so si jih Nemci s silo klonili. V bojih pobite in iz dežele odgnane nadomeščevali so Nemci, sužnji ljudjé, ki so jih grofi škofje, ali sploh nemški vojaci seboj privêli. Sploh so bili nemški kralji z obdarovanjem vojaških veljakov v slovanski zemlji zeló radodarni.

Ti mogočniki upravili so svoja gospodarstva strogo po Karola Vélikega nazoru. Ker je stalo po slovanski zemlji povsod obilo mest ali vsaj mestnih razvalín, izbrali so si té v svoja bivališča in zidali in stavili so gospodarska pohištva; razruščeno mestno ozidje se je popravilo ali z nova sezidalo. Prej slovanska

mesta prestvarila so se z pripomočjó poróbljenih Slovanov v močne nemške tvrdnjave, namenjene obrambi proti kakim slovanskim navalom. Po tem potu ostalo ni slovanskim mestom mnogokrat druzega, nego imé. Često še to ne. Ker je bilo za obdelovanje polja dovolj kmétiskih slovanskih rók, porabili so ti nemški gospodje seboj privêdene ljudí najprej za svojo osobo in rokodelstvo, za nadzorovanje gospodarstva i. t. d. Kar je rokodelska pridnost izdelala več, nego je trebalo za domačo rabo, s tem poslal jih je njih gospod tržit po Slovanskem. Takó se je pričelo nemško trgovstvo po slovanskih deželah. O njega imenitnosti in njega velikem uplívu govorimo še poznejše.

Boljše se je godilo Slovanom, kadar so se z Nemci pobotali, iz proste volje mir sklenili, ali če se je Nemcem posrečilo podjarmljenje širih pokrajin na jedenkrat. V tem slučaju se Slovani niso smeli zeló pritiskati, da se ne unamejo z nova zopet za boj. Puščali so jim celó njih kneze, kakor so se naučili od Karola Vêlikega. Takó se je godilo n. pr. po Meklenburgskem in po Braniborskem. Celó župani so ohranili svojo prejšnjo veljavo; ne da bi jim bili jemali njih imovino, dajali so jim celó nove. Županijstva so se prominjala v nemška okrajna grofijstva (Gaugrafschaften), županu se je dajalo imé vojevode, (comes, praefectus, sredi 13. veka burggravius.) Toda na korist to slovanski národnosti ni bilo. Toliko moči, bleska in veljave zaplêlo je slovanske župane popolnem v mreže nemških interes. Njih otroci in vnuki bili so hudi zatiralci slovanske zavesti. Ohranjene plemenitaške rodovine slovanskega rodú razlagati so po tem potu. Vse razmere kažó takó. Sloveča, nedvomno slovanska rodovina je Vrisach, Frisach, Vrisaak.[1]) L. 1208. nabrajajo se štirje bratje slovanski plemiči: Henricus, Prizzlavus, Přibizzlais, Andreas.[2]) Njih imena, vsaj imeni prvega in četrtega brata, pak pričajo, da so se dali uže krstiti in si prideti Nemcem priljubljena imena ter so si plemstvo in imetje ohranili s tem. Ravno to velja o nekem Jakobu (Jacobus Sclavus,) ki je bil l. 1285. v mestu Stendalu v veliki časti, bil je namreč celó mestni svétnik.[3]) Župan v vasi Gopolje bil je nek drug Slovan, Henrik, zatorej tudi uže kristijan.[4]) Marsikdo ohranil si je svoje imetje s cerkveno pomočjo, po krstu, a marsikdo tudi z izdajstvom svojega národa. Izdajice so Nemci bogato obdarjevali.[5]) S povdarkom pak je opomniti, da se ne smejo vse družine s slovanskimi imeni slovanskimi smatrati. Nemška gospôda pridevala si je imé slovan-

---

[1]) Gercken: „Stiftshist. v. Brand. I. 121."
[2]) Buchholtz: „Gesch. d. Mark Brandenb. IV."
[3]) Beckmann: „Beschreibung der Kurmark II. 70."
[4]) Gercken: n. i. kr.
[5]) Naj je tudi izdajstvo Tugomerovo dvomno, pripoved vsaj dokazuje, da je bila Nemcem navada, izdajice dobro odškodovati.

skih graščin. Godilo se je jednako, kakor v tridesetletni vojski na Češkem, ko so zasedli nemški generali in poveljniki slovanska gospodarstva. Ne pozabi naj se, da so bili v 10. in 11. veku priimki v današnjem smislu nepoznani, osobe so se zaznamovale le z jednim, namreč krstnim imenom, in le s časoma se je usiljevala bolj in bolj potreba dveh imén, zvlasti v važnih listinah. Da se ne zamenjajo osobe, pridevalo se je krstnemu imenu imé rojstvenega kraja, gospodarstva i. t. d. V srednjem veku zatorej priimek ni merodajen pri vprašanji, je li ta ali ona družina s slovanskim pridevkom slovanska ali ne. Nasproti temu pak se je tudi marsikater Slovan skril za nemško imé. Pri krstu stavil se je pogoj premene poganskega imena v nemško, celó knezi so se ravnali po tem, takó n. pr. Gottschalk, Heinrich, kneza meklenburgskim Slovanom, i. t. d.

Med štirimi kmeti na Turingskem, o katerih je navlašč rečeno, da so Slovani, imajo trijé nemška imena, reči nam je zatorej lehko, da so si jih prideli pri krstu. [1])

Imovina in marsikatero staro pravico rešili so si dakle oni Slovani, ki jih niso Nemci s silo k tlami pobili. Zvlasti v Stari Marki, kjer se je podjarmljenje nekako mirnejše godilo, kakor po deželah ob desni Labi, je bila Slovanom še precej mila osoda. [2]) V darílnih pismih in kupnih listinah se ne omenjajo nikedar slovanski sužnji, zatorej se je tú ohranila slovanska národnost, kakor smo uže omenjali, celó v novo dôbo zgodovinsko. Reči se smé, da so rešili vse pravice svobodnih ljudî, in poroča se, da se je dovolilo slovanskim stanovnikom skupno shajanje, „Landding". Le popolnem svobodni soseščani imeli so v Nemcih to pravico.

Okolo Erfurta živeli so Slovani po svojem slovanskem pravu ter niso plačevali davkov po nemški navadi vsak posebe, ampak vsa soseska skupno. [3])

L. 1315. sta se oddali dvé slovanski vasi na Meklenburgskem nekemu samostanu v dar, a njih prejšnji gospodar je stavil pogoj, da smejo živeti Slovani po svojem starem pravu (pire slavicali, prout antiquitus Slavi usi fuerunt. [4])

Vendar se ni moglo zabraniti, da ne bi se nemški velikaši s svojimi podložniki v Slovanih naselili. V ljutih bojih poginila je marsikatera slovanska družina; nebrojno vasî bilo je izljudenih in požganih, nepremerne pokrajine ležale so še v ledinah — s kratka: Nemcem je bilo prostora v izobilji.

Samó po sebi se umeje, da se nemška gospôda ni naseljevala s svojo družino in s svojimi posli rada v slovanske pušče,

---

[1]) Schannat: „Vind. II. 2."
[2]) Riedel: „Cod. dipl. I. p. 93."
[3]) Schannat: „Vind. II. 1. p. 121."
[4]) „Jahrbuch des meklenb. Vereines XV. 74."

temveč si je izbirala one kraje, kjer so stanovali Slovani še bolj na gosto. Od tod so raztezali svoje nenasitljive roké na vse strani, ter potegnili v kratkem vsa okolo ležeča slovanska imetja náse. Grofi, ki so bili vrhovni sodnijski in vojaški gospodje, pritiskali so s sodnijo in vojaško dolžnostjo na pristujene Slovane. Za službovanje se jim mimo zemljišč ni dajalo nikako plačilo, pripadala jim je le tretjína kaznî, naložene obsojencem. Sodnijska pravica grofov bila je podložnikom nemškim in slovanskim najnevarnejša. Grof je prav po svoji volji sodil. Sicer so prišli zdaj ali drug pot kraljevi poslaníki v deželo, preiskóvat sodnije ter sprejemat pritožbe, a dobro si je premislil vsakdo, predno se je pritožil. S kaznijo prežal pak je grof najbolj na imovite ljudí, tú mu je bila tretjina najgotovejša, in na kraljevem dvoru se mu ni preveč za zló jemalo, ako je Slovane trdó pritiskal, te nevarne podložnike, zaradi katerih so bili Nemci v neprestanem strahu.

Vedno novi bôji proti iztoku pridobivali so Nemcem jedno na drugo slovanskih pokrajín. Napósled so imeli toliko zemljé v svoji oblasti, da je z odvisnimi ljudmí ni bilo môči gospodariti. Kolikor so imeli na staronemških gospodarstvih hlapcev in sužnjev, preselili so jih bili uže vse na Slovansko. Tudi slovanski v boju ugrabljeni ujetniki niso več zadostovali. A svobodnih nemških kmetov, meščanov in rokodelcev se ni hotel nihče na Slovansko preseliti, zgolj zavoljo tega, da hlapčuje kakemu mogočnemu gospodu.

Tú si je morala gospôda drugače pomagati.

b) Naseljevanje svobodnih nemških kmetov.

Slučajno sta v 12. veku Holandija in Frizija mnogo trpeli zavoljo morskih povodenj, ki so jim razruščile njih jezove ter se razlile po polji in dobravah. Ko je dobil Adolf Holsteinskí l. 1140. meklenburgsko, prej slovansko zemljo v last, „razposlal je,“ pravi Helmold, „poslancev po vseh deželah, v Flandrijo, Holandije, v Utreht, Vestfalijo in Frizlandijo ter pozval vse one, ki bi radi zemljišč, naj le pridejo s svojimi družinami; dal jim bode šire, najplodovitejše kraje, kjer je ríb in mesá na ostajanje.“ Holzatom in Stormarnom je vêlel rêči: „Zakaj ne pridete ter si ne osvojite zemlje, saj ste jo vendar Vi zmoglì. Vi pridite prvi v zaželjeno deželo, obljudite jo in vživajte njé pridelke.“ — Nebroj ljudstva je pridrl na ta poziv ter se naselil ob Travni in Svetinskem polji tija do Plunskega jezera.“ [1])

Helmold nam podaje s tem živo sliko slovanske osode. — Na drugem kraju pravi: „Sedaj v 12. veku pak so Slovani, ker je dal gospod našemu vojevodi in drugim knezom svojo srečo in blagoslov, povsod vničeni in razpodeni. Od morja je pri-

---

[1]) Helmold: „Chron. Slav. I. 57.“

šlo nebrojno krepkih móž zasest slovanske pokrajine, zidat mesta in cerkvé ter nepričakovano zeló bogatét.“

Med zatiralci Slovanov odlikoval se je najbolj Albrecht Medved. „Napósled,“ poroča Helmold, „ko so Slovani do malega vsi izginili, poslal je v Utreht, v obrenske kraje, k Holandcem, Seelandcem in Flamingom prošnjo, naj se naselijo po Slovanskem.“ Se vé, povabljenci so radí prišli, morska povodenj jim je bila zamorila vse veselje za delo in up boljše bodočnosti. Mnogo jih je šlo na Angleško, še več proti iztoku. Tú so jim bila tudi tlà bolj znana. Zeló jih ni trebalo prositi, saj so se sami obračali na tega ali onega velikaša, n. pr. na brémenskega škofa Friderika I. od l. 1104.—1123.

Osobno so bili ti naseljenci popolnem prosti: zapustili so svoje gospodarstvo komur koli so hoteli, smeli so ga prodati in imeli so svojo sodnijo in svojo upravo. Skôraj se je napolnilo Slovansko po Braniborskem, po Lužici, Mizni i. t. d. z Nemci; za kmeti so se pomikali trgovci, ki so jih podpirali in jim v roke streglí ne le škofje, samostani, grofi i. t. d., ampak tudi slovanski knezi, zvlasti po Češkem, Moravskem in Poljskem. Odkar je bilo slovansko trgovstvo zatrto, tržili so nemški trgovci z izdelki nemških rokodelcev. Slovanski knezi so jih radi sprejemali v svoje dežele, saj so prinašali seboj marsikaj potrebnega hiši, gospém in gospicam. Kadar je priromal nemšk trgovec v graščino ter razložil svoje trgovske zaklade, je bila vsa graščina po konci. A bile so še druge prijetnosti, zaradi česar so slovanski knezi z nemškimi trgovci radi kako besedo izpregovorili. Za drag novec pródali so jim raznovrstnih pravíc in prostostî, dovoljevali, da se smejo naseliti pod gradom, razlagati svoje blagó, ter privabiti še drugih v deželo. Za novec obljubili so jim svoje varstvo; dàc, mostarína, tržni davek polnili so mošne slovanskim knezom. Takó so nastale povsod po Slovanskem poleg kmétiskih nemških násélbin tudi trgovske, iz katerih so izrastla zatem nemška mesta. Takega početka je Vratislav, (Breslau.) Kolikor je mesta, pognalo je iz nemških kalî, le grad je slovanskega početka. Tú so živeli Nemci po svojem starem, največ magdeburgskem pravu, ki je veljalo po vsej Šleziji in po Poljskem. V Pragi n. pr. stanovali so uže za vojevode Vratislava II. (l. 1061.—1092.) Nemci v svojem predmestji in sto let zatem je bilo mnogo cestâ v Pragi ne le nemški imenovanih, temveč tudi govorilo se je nemški. Vratislav jih je s posebno radovoljnostjo odlikoval; slovanski meščani so bili podložni sodniji deželnega komornika, v tem ko so si volíli Nemci sodnikov. V slovanski tujini shajali so bolje, nego domá.

Ni čudo, da se je nemški uplív takó čvrsto raztezal. V Šlezijo so prišli prvi naseljenici z meníhi, ko so l. 1175. ustanovili samostan v Ljubusi (Leubus) a l. 1203. se omenja samó okolo Schönaua uže devet nemških vasî. V 13. veku se je Šlezija popolnem z nemškimi mesti napolnila; bilo je uže več nem-

ških nego slovanskih krajev in proti koncu 13. veka je bila Slovanstvu uže popolnem izgubljena. Mongolski vihar jej ni mnogo škodil, dasi tudi je prihrumel prav do méj. Meščanstvo je bogatélo kakor prej, in grmanizacija je čvrsto napredovala. Češki kralji Otokar I., Vaclav I., Přemisl in Otokar II. podpirali so nemški upliv po mogočosti, celó bolj so tujcev odlikovali, nego svojih podložnikov; se zná, ti níso nosili toliko zlatá v njih blagajnice. Koncem 13. veka so bila češka pogorja po večjem uže z Nemci obljudena.

V Lužici je bilo koncem 12. veka, zvlasti na dobriluškem samostanskem gospodarstvu uže obilo Nemcev in v Budišimu so drli uže v 10. veku, največ od Mizne semkaj, ki jo je Henrik I. udrtil ter jo namenil podlago nemškemu uplivu proti iztoku. Razni nemški národi so drli semkaj, Franki, Saksi, Bavari, Holandci i. t. d. V večjem broju pozval je nemških naselnikov Vipreht z Griča l. 1104., najbolj iz Frankovskega, iz lengenfeldske okolice. Dajal je vsaki družini po jedno slovansko vas s posebnim dovoljenjem, da jej smé nadeti nemško imé, kakoršno jej izbere. Morda so naselniki vendar le čutili, da njih pravica do slovanskih dežel napósled ni brez madeža. Z nemškim imenom skrbeli so za utrjevanje svoje pravice v bodočnost, ako bi se namreč Slovanom le posrečilo, kedaj pridobiti prejšnjo veljavo ter se vrniti v svojo domovino. Njih vnuki sklicávali bi se vsaj lehko na zastarélost te pravice. Ne smé se misliti, da so Nemci med Slovani se tudi po popolni pobitki čutili dovolj varnimi! Ta strah izjavil je šverinski škof še v početku 13. veka (l. 1221.) v neki lístini. S težnjami, robotom, davkom i. t. d. pritiskal je Slovane tako zeló, da so rajše vse popustili ter se preselili na otok Rujane. Knez Wiklaf I. podaril mu je te popuščene kraje v last z dostavkom: „ako bi se pripétilo, da pridejo morda Slovani nazaj, zadovoli naj se škof s prejšnjim slovanskim davkom.“ Druzega svéta mu knez ni vedel dati. [1]) Strah pred Slovani odvrnil je marsikoga od naseljenja; v 11. veku naseljevali so se Nemci le zgolj po starih markah, v nove si niso upali; ali so tudi vreli v one kraje, kjer so jim slovanski knezi dovoljevali uhod. Sploh se je naseljevanje vršilo počasnejše, nego li bi se bilo pričakovalo po tolikih krvavih bitkah. Še l. 1080. zôve se Salfeld „regio Slavorum“, [2]) in turingska šuma „saltus Slavorum“. [3])

Po Meklenburgskem in Braniborskem razlil se je curek nemškega naseljevanja, ko sta Henrik Lev in Albert Medved vihtéla meče nad Slovani. Poslednji slovanski kralj Přibislav je zapustil v svoji oporoki svojo kraljevo čast Albertu

[1]) Westphalen: „Monum. IV. 901—903.“
[2]) Pistorius: „Script. rer. Germ. I. 655.“
[3]) Leibnitz: „Script. rer. Germ. I. 320.“

Braniborskemu, Medvedu. Ta se je obrnil s svojo prošnjo do Holandcev, ki so prišli takoj semkaj. Drug tók se je zasukal proti jugoiztoku, kjer spominja Flämming ob desni Labi še danes belgiških Flamandcev. Ti so se razširili do čeških gorâ, kjer so se srečali s frankovskimi in turingskimi priselniki. Na češki meji bila je ustanova bambergskega škofijstva osodepolna. Jeli so se Nemci razširjati po mejah in so silili tudi v deželo. Okraji ob reki Agari, zvani Egerland, so se takó napolnili z nemškim uplivom, da so se ves srednji vek pribrajali nemškemu cesarstvu. To naseljevanje je trajalo do konca 12. veka, a vojevoda Ulrik zaprl mu je pot o času, ko se je Češka naj tesnejše skrčila v svoje mejé. Bila je uže na tem, da utoni popolnem v grmanizovalnem življu; rešilo jo je pridobljenje Moravske, ki se je posrečilo Bretislavu I. Da je Poljsko razkosal in razruščil, bilo je Nemcem vrlo po všeči; ali ko je pozval rusinskih menihov v sasavski samostan, uprla sta se papež in nemški cesar proti temu. Bretislav I. je moral odnehati od svojega napora.

Ne le od zapada, čez Češki lês vrêli so Nemci, ampak tudi čez séverna gorovja v deželo, od Lužice sem, in celó skozi Moravsko iz Šlezije. Avstrijska Šlezija se je med vsemi slovanskimi pokrajinami najprej in najgostejše z Nemci napolnila. V početku 13. veka smê se uže zvati popolnem ponemčena dežela, le v malokaterih krajih so se Slovani vzdržali. Jeden vek zatem zadela je ta osoda tudi Pomorjane. Ko je red nemških vitezev dokončal svoje l. 1233. pričeto podjarmljenje Pomorjanov, bilo je le malo in sicer najnerodevitnejših krajev brez nemških naseljencev.

Jako zgodaj zanašalo je Nemce v Jumneti cvetoče trgovstvo v slovanski iztok ob baltiškem morju. Ko so si podjarmili slovanske dežele, bil jim je to uže znan svet, zató nahaje se saksonsko stanovništvo uže l. 1370. okolo Stargradskega celó po kmetih; tisti čas se je Groda ustanovila ter z Nemci naselila. V 13. veku živelo je na dvoru pomoranskih knezov obilo nemških plemičev iz Halberstadskega in Magdeburgskega, a še obilnejši so bili nemški vazali v Ukrski Marki, naselivši se sredi 13. veka. Po nemškim pravu ustanovilo se je po ukazu pomoranskega kneza Barnima mesto Přemislovo (Premzlovo).

A še dalje je sêzal nemški uplív, celó čez sedanje ruske mejé. Z Nemci prišli so Rusi najpreje po trgovskem potu v dotiko. Na otoku Gotland, v mestu Wisby, trgovskem središči na séverju potem, ko je Jumneta propadla, imeli so ruski trgovci svoja skladíšča blagá, a ravno takó dohajali so nemški trgovci uže v 12. veku v Novgorod, nekateri le po zimi, drugi le po leti, zaradi česar so jih ločili v poletne in pozimske goste. Rusi privoščili so jim vsakoršne svobode in pravice, odkazali so jim posebno poslopje za njih trgovske namere, sploh živeli so popolnem neodvisni. Po trgovstvu zaslovela so ruska mesta daleč na okolo. Adamu iz Bremena, pisatelju 12. veka, se je pripovedovalo, da je za njega dní tekmoval Kiev s carigradsko stolico:

„Chive, aemula sceptri constantinopolitani clarissimum decus", in Ditmaru je bilo znano, da je bilo takrat uže nad 400 cerkvâ v Kievu.

A dôkler se je širil nemški uplív le mirnim pôtem, upoznala se ni njega nevarnost. Povsod so pričenjali Nemci svoje gospodovanje s križem v rôci. Litavci so se dolgo upirali novi veri. Evangelij oznanjat prišel jim je najpreje Adalbert, (Vojteh), pražki škof, ki je storil tú mučeniško smrt. Dvé sto let ni bilo več krščanskega oznanovalca v te kraje. Uže pokristijanjen ruski knez Vsevolod III. Georgijevič (l. 1176.—1212.) je zatorej sprejel z veseljem ponudbo nekega nemškega meniha Meinharda, l. 1186. da če priti oznanjat Litavcem krščansko vero. Kdo bi bil uže takrat ugenil, kaj nameravajo ti nemški tujci! Pokrščevalni poskus šel je Meinhardu dobro izpod rok; ustanovil je prvo krščansko cerkev ter je v rigajski okolici sezidal obilo tvrdnjav, malih in velikih.

Meinhardu naslednik je premišljal, če ne bi krščanstvo še bolje napredovalo, ako se opaše njega oznanjevalcem meč okolo lédij, in res, njemu tretji naslednik na škofovskem stolu ustanovil je l. 1200. red mečevih vitezov (Schwert-Ordens-Ritter.) L. 1202. potrdil je papež Inocencij III. to ustanovo, ter blagoslavljal vsakega, ki je htel iti prelivat pogansko kri ob Dini. Nemški kralj razglasil je ondotnega škofa Alberta Arelderna nemškim knezom, dasì tudi je bila ta zemlja ruska imovina; zidal je tvrdnjave ter vabil nemških vojakov okolo sebe. Le malo časa je minulo, da ljudstvo ni vedelo, komú se naj klanja, ali Nemcem, ali Rusom. Sicer se je ruski knez Vladimir repênčil z vsemi močmí proti temu nemškemu uplívu, a zastonj: predno je minula prva polovica 13. veka, pripadli so Litavci nemškim vitezom. Odvzela se jim je vsa imovina ter se razdelila med nemške vojake; litavski plemiči so se morali s svojih zemljišč umekniti ter biti sužnji. Takó nečloveško so postopali ti „Kristovi boritelji", da je ljudstvo skôraj do malega izmrlo. Vitezi so morali poslati na Nemško po naseljnike, da ni sicer zemlja v pušči ležala. Poruski jezik zamrl je ob baltiškem morji uže v početku 14. veka, le čvrstejši Litavci ohranili so si ga navzlíc tem naporom do današnjega dné.

Toda vrnimo se k prizadevanju nemških naselnikov na zapadu.

Slovanska imena so se zamenjala po raznih krajih z nemškimi, ali pak so se takó po tuje zasukala, da je danes pri nekaterih njih slovanski izvòr skôraj nemožno izpoznati, zopet drugé se je prìdržalo staro slovansko imé, novi nemški nasélbini pak se je pridal ali Deutsch- (p. l. Deutsch-Brod), ali Gross- (p. l. Gross-Lessen, Klein-Lessen, Gross-Brecsen, Gross-Mukrow i. t. d.) dasì tudi so vasí majhne, a ravno majhni kraji so odlikovani s tem

olepšalnim pridevkom. Stare slovanske vasí se je prijelo Klein-, zató nahajemo z Gross- in Klein- sestavljena imena vedno drugo tik drugega. [1])

Zaradi tega slučaja je môči vsaj površno ločiti vasí slovanskega početka od onih, ki so jih stavili nemški naselniki. Slovani so svoje na okroglo, najrajši v podobi podkvé zidane vasí potiskali kolikor možno daleč gori proti izvóru kakega potoka ali réčice, v najzadnji konec dolini. Na takih krajih čepélo je po 3, 4, 5 slovanskih hiš na okroglo razstavljenih. Cesta je držala le dovasí, zadaj za vasjó je je zmanjkalo. Najbrž so bili ti malobrojni gospodarji jedna družina. — A hiše nemških priseljencev so se stavile v ravni črti ob obéh stranéh ceste ter se razvrstile druga k drugi v ulice. Ta razloček zdí se dr. Jacobiju [2]) merodajen, in našel ga je še v današnjih dnéh po mnogih saksonskih vaséh. V poznejših časih priselilo se je sicer v prvotno slovansko vas obilo novih hiš, ki so se razvrstile v ulice, ali stari načrt vasí, podoba podkvé, je svedočil še potem o pričetku.

Veljavniši nego ta slučaj, ki ga je môči razlagati z naključjem, je način razdeljenega poljâ, ki služi v podporo prvemu slučaju. Léga njív in travnikov je povsod zeló stanovitna, mapa se časih mnogo vekov ne izpreminja, menjavajo se sicer gospodarji zemljíščem, obrisi njív in poljâ sploh pak ostajejo stari. Na mapah slovanskih vasî so obrisi njív brezredno sem in tijà razmetani. Vidi se jim, da se je obdelal in v pólje prestvaril zdaj ta, zdaj óni kós dotlé še ne obdelane zemljé, bodi si, da je bil bliže vasí, ali se zdel rodovitnejšim, ali ugajal temu ali ónemu sémenu. Drugače je pri vaséh, zidanih ob cesti, v takih zatorej, katere kažó na nemšk pričetek: tú je polje razvrščeno v njive in kmetijstva z jednako dolžíno in širíno, le takrat, kadar so posamezni kosi šlabši, pridene se jim kaj na širíno. Kmetijstva ali njive pri takih vaséh niso takó križem sem in tijà razmetane, in vsaka posamezna hiša obdana je, ločena od sosedne, skôraj vedno jednako s prostornim vrtom. Vidi se takim vasém, da so vzrastle njih hiše vse na jedenkrat in da se je vsem prisodilo jednako pólje in gozd, z drugimi besedami: da so vasí nemških naseljnikov, ki so se jim dala jednako velika kmetijstva, ker ni imel jeden večje, drugi manjše pravice; s praznimi rokami prišli so vsi. Da bi se nikomer ne godila krivica, imeli so vsi iz vasí na polje jednako daleč. A ker zemlja okrog vasí ni mogla mnogokrat vsem zadostovati, napravile so se iz nje manjša, broju naseljencev primerna kmetijstva, zatem se je dalje od vasí na kakem drugem

---

[1]) Andreé: „Wend. Wanderstudien".

[2]) Jacobi: „Forschungen über das Agrarwesen des altenburgischen Osterlandes." — Meitzen: „Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik 1879. I. Heft."

kraju svet zopet v toliko kósov razmeril. Tem načinom so bili vsi zadovoljeni, nikomer se ni godila krivica. Prišló se je zavisti takó v okom.

Toda svetá za svoja kmetijstva si naseljenci niso mogli izbírati, odkazal ga jim je njih gospod, ki jih je pozval okolo sebe, a mérjenje je oddal takó zvanemu lokatorju, za kar je ta prejel nekolíko kmetijstev v dar ali za vžitek. Vrhu tega se je imenoval prvim sodníkom v novi soseski, dobival tretji del kazenskega novca, ímel krčmarsko, málinarsko, mesársko pravico i. t. d. Taka kmetijstva so se zvala Erbschultisseien, njih gospodarje so poznejše mnogokrat poplemčili. V krkonoških gorah je še danes mnogo takih starih pravíc ohranjenih (Erblehengerichte.) [1])

Naseljenci bili so popolnem svobodni ljudjê. Imeli so svoje sodníke, živeli po svojem pravu, le desetíno so plačevali o prisojenim jim polji, a 15 let so bili tega davka prosti, da si v tem omislijo potrebnega orodja ter si postavijo gospodarska pohištva. Ali marsikjé je bilo še mnogo slovanskih zapuščenih vasî. V tem slučaju se jim je davek odpustil le za 3 ali 4 leta; se vê, potem so se povsod najprej take vasí napolnile. Poznejše so nemški velikaši iz dobičkarstva (iz kakošnega, o tem poznejše), slovanske stanovnike prognali ter jih nadomestili z Nemci. Polje se je z nova premerilo in razkosalo; najboljša, najrodovitejša polja so Slovani najpreje izgubili. Tem tujcem morali so Slovani pomagati pri zidanju pohištva, stavljenju mostov, iztrebljevanju šúm i. t. d. Njim je bila osoda res grenka dovolj! —

Še težje nego nemškega gospodarjenja privadili so se Slovani nemške, krščanske vere. Dobro vedoči, da nasleduje pokristijanjenju robstvo in popolno vničenje starih običajev, národskih in državljanskih svobod, upirali so se novi veri na vse kriplje; še jeden, dva, tri veke zatem, ko so jih Nemci si podjarmili, pritoževali so se škofi, opati in drugi duhovniki, kakó zeló razširjeno je še poganstvo v Slovanih. A da so se Slovani nove vere tako zeló branili, bili so jedino Nemci krivi. Njih pohlepnost po slovanskem bogastvu in nenasitljiva lakomnost bile so najkrepkejše opovíre razširjanju krščanstva. O tem so bili tudi sovremenski pisatelji nemški jednih mislî. Uže v 8. veku opozárjal je učeni, na dvoru Karola Vélikega živeči Alcuin Arnona solnogradskega nadškofa, ko je dobil od Karola povelje, naj gré razširjat krščansko vero po Gorotanu in Panoniji l. 798.: „da nikari Slovanov ne preveč z cerkvenimi davki preoblagati, ker mnogokrat uže je izpodnesla desetína krščansko vero.“ (Jaffé: „Bibliotheca IV.“) Na to pak se Nemci niso hoteli ozirati. Še tri in štiri sto let zatem spoznati sta morala Helmold in Adam iz Bremena, nemška duhovnika in pisatelja slovanskih dogodkov na séverju, da so le zgolj Nemci sami krivi, da krščanstvo

---

[1]) Jacobi: u. i. kr.

v Slovanih takó slabo raste. „Christiana ibidem convaluisset religio, si conversionem gentis avaritia principum non praepediret", tožil je Adam iz Bremena (Hist. eccles. II. 52.) „Krščanska vera bi tam uže čvrsto klila, ko ne bi zavirala spreobrnitve grabežljivost knezov." — Bernhard (saksonski mejni grof) silil je slovanski národ k poganstvu, žuleč ga neusmiljeno z lakomnostjo, meni Helmold I. c. 33. — „Bernhardus, gentem Winulorum per avaritiam crudeliter opprimens, ad necessitatem paganismi coegit." Slovanski knez Přibislav je opominjal Nemce: „Dadé naj se nam pravice, kakor jih imajo Saksi, in radi smo kristijani, stavimo cerkvé ter plačujemo desetino." (Helmold: I. 84.)

Ni se nam zatorej čuditi, če je krščanstvo v Slovanih rodilo takó slab sad, izvzemši gorotanske in panonske Slovane, kjer se proti Slovanom Nemci niso vêdli s toliko krutostjo. Mimo njih se celó Karol Véliki v Slovanih ni mogel ponašati z nikakimi smotri, še svojim zaveznikom, Obodričanom, ni mogel usíliti krščanstva. Ni čudo! Saj je moral Ljudevit Nemški l. 846. ustanoviti navlašč v poučevanje poganskih Slovanov samostane ob Menu in Radanzi, zatorej v poučevanje med Nemci živečih in z Nemci od vseh stranî obkoljenih Slovanov.

Sredi 11. veka cenil je merzeburgski škof Thietmar (VI. 26.) svojemu predniku na škofovskem stolu v zaslugo, da se je držnil pokončati Slovanom v merzeburgski okolici bogovom posvečeno šumo. Kakó čvrstó so se morali Slovani krščanstvu braniti, da je bilo za škofa to nevarna poskušnja, dasì tudi je bil Merzeburg uže preko 100 let močna nemška tvrdnjava!

L. 1071. tožil je kolonjski nadškof, da so Slovani okolo Saalfelda zgolj pogani. V misijonsk smoter ustanovil se je tamkaj sv. Petra samostan l. 1075. (Schultes: „Urkb. I. 189".)

Škofovska stolica v Cici (Zeitz) morala se je zgolj zaradi slovanskih poganskih napadov v Naumburg preložiti in v Voigtlandu so Slovani razruščili še sredi 12. veka jedno cerkev.

Nabrojila bi se brez teže še dolga vrsta jednakih pripétljejev.

A ta slovanska odurnost se lehkó umeje! S kakimi pripomočki so krščevali Nemci! L. 1147. pripravljal se je Konrad III. na križarsko vojsko ter razposlal nemškim knezom in veljakom vabila o udeležbi pri tem svetem boju. Mnogo jih je pritegnilo k njemu, a Saksi so mu poročili, ako je sploh treba iti v boj na pogane, so jim Slovani mnogo bliže. Sévernih nemških knezov udeležilo se je kaj malo križarske vojske v Palestino, ampak ves njih navál je drl proti iztoku ob baltiškem morji. Opat Bernhard iz Clairvauxa oznanjal je z ravno tolikim navdušenjem sovraštvo proti Saracenom, kot proti Slovanom, in papež Evgenij II. je podelil križarjem na séverju tiste blagoslove in milosti za popotnico, kakor onim vojakom, ki so se napotili v obljubljeno deželo. Grozen boj se je vnel med Slovani in Nemci, v katerem sta se odlikovala Nemcem v prvi vrsti Hen-

rik Lev in Albrecht Medved. Vsi slovanski stanovniki od baltiškega pomorja do Stetina morali so dati se krstiti ali so ubežali, kolikor jih ni dosegel meč.

Ker so upoznavali Slovani, da jim je krščanstvo in robstvo jedno in tisto, branili so se ga takó zeló, da so ubili nekoč celó svojega kneza, potem ko se je dal krstiti ter jih je silil s smrtnim preténjem h krstu, ravnajoč se natanko po nemških željah. Kakó so mislili Slovani o krščanstvu, tega spominja še danes beseda: kršćanica.

c) Poznejše zatiranje Slovanov.

Še zatem, ko so se uže uletéli bojni valovi, niso mogli Slovani živeti ob mirnem vžitku svojih zemljíšč. Le jako redko kjè so si rešili kmetijstva in pravice svobodnih državljanov, a trajalo ni dolgo, da so utonili tudi ti poslednji ostanki slovanske svobode v mogočnosti nemškega uplíva. Kadar so se vračali nemški, po kakem svobodnem slovanskem sovražniku zvunaj nemških mej pobiti in potolčeni vojaci domóv skozi pokrajine njim uže podložnih Slovanov, hladili so nad temi svojo jezo, ker se nad svobodnimi niso mogli takó znašati, kakor so si želeli. Komur pak so še prizanesle bojne sile, udušila ga je poznejše grabežljivost in takó globoko ukoreninjeno sovraštvo do slovanskega plemena. O braniborskem Albrechtu Medvedu poroča Helmold, da je vničil in prognal s svojih zemljíšč več Slovanov, nego bodi si kateri koli drugi knez.

Jednako se je odlikoval Henrik Lev.

Vetinski Konrad v Mizni (l. 1124.—1137.) prislužil si je v Nemcih s tem dobro imé, da je Slovane po Mizenskem malo ne do čista potrebil. [1])

O slovanskih kmetijstvih vemo, da so bila manjša, nego nemška, ter da so se merila po broju plugov, ki jih je bilo treba, da so jih mogli obdelati. Jeden plug je zaznamoval jedno kmetijstvo, [2]) takó je določil še l. 1262. gnezenski shod. Po tem nazoru merila so se na Češkem kmetijstva do konca 13. veka, v 14. veku pak so se po nemški navadi določena in obmerjena kmetijstva uže po vsem Češkem udomačila. Ločila so se slovanska kmetijstva od nemških v tem, da so bila manjša ter ste v Lužicah n. pr. in v Šleziji uže $^{2}/_{3}$ nemškega kmetijstva veljale za celo slovansko. A na Pomoranskem je $^{1}/_{3}$ nemškega kmetijstva uže toliko obsézala, kakor celó slovanska. Težnje pak so se nakladale obema jednake. Razloček kaže se uže v imenih; nemškim kmetijstvam je rabil izraz mansus, slovenskim pak radlo,

---

[1]) Andreé: n. i. kr.

[2]) „Slavium vero aratrum par boum aut unus conficit equus." Helmold: „Chron. Slav. I. 12."

uncus, aratrum, lioba sclavanisca i. t. d. in tega razdeljenja po plugu so se prijeli tudi nemški knezi onih krajev, kjer so bili Slovani udomljêni, s kratka: kjer nas srečujejo slovanska kmetijstva, vsakemu kmetu natanko odmerjena, misliti je povsod na nemški uplív, kajti Slovanom bila so s početka nepoznana. Te gospodarske novosti so se učili še le od Nemcev. [1]) V Slovanih bilo je zemljišče imovina vsem soseščanom skupaj, poznejše imela je vsaka družina svoje poljé, ki pak se je nedeljeno podedovalo otrokom umrših stárišev. V nekaterih krajih ohranila se je ta navada do 17. veka. Kadar se je družina toliko pomnožila, da jej je bila očetna hiša pretesna, sezidale so se takoj v bliži nove hiše in nastale so po tem potu one češke vasí s končnico oviči ali vici, ki se je še le poznejše pokvarila v itz in owitzi. [2]) V početku tega veka poročal je Krug („Gesch. der landwirtschaftl. Gesetzgebung Preussens. Berlin 1808. str. 138.“), da ni bilo v kneževíni Loviči (Lowitz) ni jednega zasobnega gospodarstva. Soseska razdeljevala je ter prisojala polja in gospodarstva vsako leto posebe, temu večja, onemu manjša, ravnajoča se po broju živínčet raznih kmetov.

To je ostanek staroslovanskega prava.

Vse, kar se je reklo doslé o slovanskih kmetijstvih, veljá le o kmetijstvih, ki se jih je ohranilo največ po Meklenburgskem in po Vagriji, kajti le tamošnji Slovani ohranili so domače kneze najdlje med vsemi; veljá poleg tega o kmetijstvih po Češkem, Moravskem in Šleziji, kjer so Slovani sicer svojo svobodo rešili, nemškim običajem pak se v raznovrstnih in najveljavniših razmerah niso mogli ubraniti.

Ko so se na séverju sredi 12. veka odstranili poslednji slovanski knezi, pripadli so ondotni Slovani po največ cerkvenim zavodom, škofijstvom in samostanom. Da so plačevali davek tudi uže za vladanja svojih domačih knezov, o tem se ne dá dvomiti, podjarmljenim národom ga niso Nemci nikoli odpuščali in koliko je tirjal Oton I. davka, poročeno nam je natančno; [3]) davek morali so plačevati celó njim rodni bratje, n. pr. Turingi takó zvani „Schweinezins,“ ki jim ga je še le Henrik II. odpustil. Nikjer se ne poroča, da so se Slovani temu branili, a vse svoje močí so napeli, ko so jeli škofi tirjati od njih desetíno. Takó zeló so se uprli, da je moral l. 1158. celó Henrik odjenjati ter dovoliti, da so plačevali Slovani davek po stari slovanski navadi, namreč od vsakega kmetijstva po 3 mere žita, jeden novec, jedno po-

---

[1]) Meitzen: u. i. kr.

[2]) Palacky: „Gesch. Böhmens I. 168.“

[3]) Helmold: I. 12.: „de quolibet aratro mensura grani et quadraginta resticuli lini et duodecim nummi puri argenti. Ad hoc unus nummus precium colligentis.“

vésmo predíva in jedno pišče.[1]) Po vsem ratiborskem škofijstvu veljala je izjema le Slovanom, nemški kmetje plačevali so desetino. Ako se ne motimo, smé se zvati davek zeló oskromen. Res je, kolike so bile te 3 mere žita, ne vemo, a jeden novec, jedno povésmo predíva in jedno pišče, ki se je moralo dajati poleg žita, je morda zavoljo oskromnosti porok, da tudi žita mere niso bile zeló velike. Se vé pak ni bila Henrikova zasluga, če davek ni bil velik, opirali so se Slovani le na svoje zastarelo pravo za časa svojih domačih knezov. Bili so še mnogobrojni dovolj, da je njih zahteva obveljala.

Tak za vsako leto jednak in natančno določen davek je bil gotovo le Slovanom na korist. V tem ko so njih nemški sosedje o dobrih letinah dovažali po desetini mnogo obilejše pridelke v škofovske žitnice, bili so Slovani samí tega poljskega blagoslova deležni in ne tudi njih gospod. V primeri z nemškimi kmeti bil je gotovo na slabšem pri slovanskih kmetijstvih, ki so le plačevala stalno določeni davek ter s tem zadoščevala svojim dolžnostim. Zboljšanje njív in drugi srečni slučaji silili so škofa skrbeti, da privadi tudi Slovane desetini.

A čudno! Proti temu uprli so se Slovani z vso močjó, takó zeló, da so rajše popustili vse, pohištvo in polje, kakor bi plačevali desetíno. Umeknili so se v kraje, kjer jih pristujeno breme ni moglo doseči. Kaj jih je k temu napotilo, se danes morda več ne dá razjasniti. Gotovo so uplívali pri tem njih poganski duhovniki, ker davek je bil cerkven davek; napetost dovêde človeka lehko do najnespametnejših korakov. Da so se branili desetini samo meklenburgski Slovani, reklo bi se lehkó, opirali so se na svoje zastarelo pravo, kakor se jim je dajalo za časa njih domačih knezov, ali proti desetini upirali so se Slovani po vseh krajih.

Vsemi mogočnimi načini so si nemški gospodje prizadevali, da privadijo Slovane desetini. Škofa v Sadelbandiji je plačevanje davka po slovanski navadi takó zeló grizlo, da svoje jeze celó v lístinah ni mogel prikriti.[2]) Jedno najgrših navad jo imenuje, in sicer zató, ker se dadé namesto desetine le 4 mere žita od vsakega gospodarstva. S tem razlogom utemeljuje sam svojo jezo. Slovanski davek pak je bil vsakako oskromen, ker škof zahteva od svojega kneza, naj mu dovoli, da sebi pridrži ves ta davek ter ne tirja polovice, kakor doslé.

Radi pritrjujemo Helmoldu,[3]) da so še škofovski vžitki takoj pomnožili, ko so se Slovani nadomestili z nemškimi kmeti, ki so voljni plačevali desetino. Toda pritrjati ni môči novejšim

---

[1]) **Westphal: „Mon. ined."**

[2]) **„Isti sunt reditus episcopales in Sadalbandia, ubi de quadam pessima consuetudine quattuor tantum modii siliginis pro decima dantur." Westphalen: „Mon. II. 2019."**

[3]) **Helmold: I. 87.**

nemškim zgodovinarjem, ki so na podlagi Helmoldovih poročil prenagljeno sklepali, da Slovani niso znali polja obdelovati. Ali niso bili mari Slovani poljedelski učitelji Nemcem? Merovingi in Karolingi vabili so jih uže na Nemško in oblagali jih niso z nikakoršnimi težnjami, kar se je n. pr. sv. Bonifaciju takó neumno in nenavadno zdelo, da je vprašal papeža: „Kaj poreče k temu? Bi li ne bilo dobro Slovanom, dasì tudi poganom, cerkvene desetíne naložiti?“ — Se vé, papež je Bonifaciju z veseljem pritrdil, naj le pobira desetino. Najbrž pak mu je šlo to slabo izpod rok, smemo reči po vsem tem, kar se je o slovanskem upiranju proti desetini ravnokar omenjalo, ker še štiri sto let po sv. Bonifaciju so Slovani rajše iz dežele romali. Da so hoteli se desetine oprijeti, Nemci bi jim ne bili delali toliko krivíc in zadreg. Ker je veliki nemški gospôdi donašalo desetini podvrženo polje boljši vžitek, nego li po slovanski obteženo gospodarstvo, poskušala je vse mogoče pote, kakó bi se Slovanov odkrižala. Vsaj na videz pravičen je bil rad vsak vek človečanske zgodovine, a noben ne toliko, nego srednji. Z neko čudovito vestnostjo oziralo se je pri sodnijah na najmanjše, mnogokrat zeló smešne formalitete, a toliko odurnejše se nam zdí samovolje in očita krivica, s katero so postopali proti Slovanom. Pognali so jih s kratka z njih zemljíšč, ako se jih drugače niso mogli iznebiti. „Sclavi sunt amoti“ [1]) je izraz za to početje, ki si ga tolmači vsak, kakor se mu zdí prav. To prognanje Slovanov videlo se je takó samó ob sebi umevno, da je omenil Henrik Lev, ko je ustanavljal l. 1158. ratiborsko škofijstvo, mimo druzega tudi: „Kadar se bodo Slovani izpodili iz dežele in škofovske zemljé, ter se bode desetini podvrgla, vživa naj škof vso desetíno.“ [2]) Da bi kako drugače prišló, se celó misliti ni moglo!

Škof Isfried je imel ali tanjšo vest, ali se je le delal takega, vsakako pak se je prijel, da vsaj na videz ne bi delal krivíce, jako zvijaškega pripomočka.

Danenbergski grof Henrik dobil si je namreč za svoje ratiborsko škofijstvo zaslug, ki mu jih je hotel škof dostojno povrniti. Podaril mu je desetino iz pokrajine med Valerovo, Labo in Eldo. [3]) Tú so bili uže zeló Nemci naseljeni, in Slovani so radi ali neradi ostali na starem dômu, a desetíne še niso plačevali, ampak le staroslovanski davek. Škof bi ga bil lehkó podaril grofu, toda ne, Slovane je v darilnem pismu izvzel ter njih davek sebi pridržal, gotovo ne, ker je s slovanskih kmetijstev dohajal boljši, bogatejši vžitek. Navlašč je v lístini omenjeno, da se pobira ta slovanski davek po ustanovi Henrika Leva, zatorej 3 mere žita, jeden novec, jedno povésmo predíva in jedno

---

[1]) **Gercken: „Cod. diplom. I. 415.“**
[2]) **Westphalen: „Monum. IV. 2032.“**
[3]) **Westphalen: „IV. 2047.“**

pišče od vsakega kmetijstva. Desetinska kmetijstva, zatorej nemška kmetijstva, bila so za grofa vsakako boljše. Ali zakaj si jih je škof vendar le prihranil? To nam razjasnuje daljna opomba: „Kadar se bodo pak Slovani z Nemci nadomestili in se bode podklonil ondotni svet desetíni, izročí škof grofu tudi te kraje za vžitek.“ Kaj je s tem druzega rečeno, nego, naj se grof požuri, da Slovanov mine prej ko prej, če mu je vžitek desetíne kaj na mari.

S tem si je imel potolažiti škof svojo vest in ob jednem priti tudi do zaželjenega smotra. Mogoče pak tudi, da je za uničenje Slovanov pogrešal potrebne sile.

Toda še več nam poroča ta lístina. Zanimivo je za nas, da izvemo iz nje, kedaj sta ukrenila škof in grof, da s Slovani obračunita. O pokrajini med Valerovo in Sudo, kjer so neki stanovali Slovani celó na gosto, sta se pobotala, da uživata vsak polovico desetíne, kadar bode ta kraj podesetinjen, vendar ta pogodba velja le v slučaju, če se posreči grofu podesetinjenje tega kraja v naslednjih desetih letih. Takó malo časa je trebalo za popolno vničenje Slovanov! Drugod se niso skrivali za take sence. Okrog Triebseeja (kakó je kraju slovansko imė?) zapovedal je šverinski škof l. 1221. kratko malo, da plačujejo Slovani desetino. Nekateri so se podklonili tej zapovedi, a večina ju je popustila vse ter romala s praznimi rokami iz dežele na zemljo rujanskega kneza.

Neki ratiborski škof napovedal je slovanskim vaščanom v Rodomišljah (Rodenuvzle) jedno leto in 14 dnî prej, zatorej strogo po zakonu nemškega prava, da se imajo umekniti dotlé s svojega zemljišča, ali mož je imel še toliko vestí, da jim je dal zemljišče ceniti ter ga je po tej ceni izplačal. [1]) Ta slučaj svedoči, da so se nahajali na séverju še koncem 13. veka svobodni slovanski kmetje. Prognanje Slovanov bilo je takó navadno, da se je za odškodníno napravil navlašč izraz: Landkauf, („juxta commune forum et precium, quod vulgariter Landkoop dicitur. [2])“

Neki nienburgski opat Arnold kupil je svojemu samostanu od nekega plemiča vas Ključe (Cluze, v Anhalt-Dessauskem), prognal slovanske stanovnike ter poklical nemške sosede. [3])

V Cuzeresdorpu blizo Wittinga se je določilo: „Ako ne bi hoteli popustiti Slovani svojih navad,“ (to se pravi, če ne odjenjajo od svojega starega davka), „naj se nadomesté s katoličani.“ To poročilo je mimo druzega zanimivo tudi zató, ker kaže jasno dovolj, kakó zeló so bili Slovani še pogani. [4])

---

[1]) Gercken: „Diplom. vet March. II. 161.“

[2]) Leutz: „Brandb. Urk. I. 1. 208:“ juxta commune . . . . pretium, quod vulgariter Landkoop dicitur.“

[3]) Beckmann: „Anhalt. Hist. 4. Bd. 434.“

[4]) „Diplom. vet. March. II. 161.“

Ker se národi s silo takó težkò vničiti dadé, živelo je Slovanstvo še mnogo tožnih let v nemški sužnosti. Kolikor Slovanov je prebilo 12. in prvo polovico 13. veka, hlapčevati so morali Nemcem. S pridnimi rokami in bistro glavó, ki so Slovana vedno odlikovale, pridobil si je celó lehko blagá ter ga podedoval svojim otrokom ali sorodnikom, toda le takrat, če so bili sužnji njega gospodu. Nepotrebno blagó so lehko prodajali, a nikoli ne brez gospodovega védenja in gospodovega dovoljenja in nikdar ne človeku, ki je služboval kakemu tujemu gospodu.

Za ženitev so imeli prositi dovoljenja in njih otroci so bili sužnji kakor oní samí. Gospod je lehkó počél s svojimi sužnjimi podložniki, kar se mu je zljubilo, prodajal jih je, zastavljal, podarjal, zamenjaval ali za ljudí svojega soseda, ali tudi za kako živinče i. t. d. Najstarejši sin je podedoval očetovo, se vé, za davek prepuščeno mu kmetijstvo. Druge sinove pak je porabil gospod, kakor je vedel in znal.

Kadar se je Slovan ženil, vprašati je moral gospoda in snubiti je smel le sužnjo, vrhu tega mu je bilo za ženitev platiti neko vsoto, ki se od svobodnega človeka ali od Nemca ni tirjala. Slovan naj se je spominjal vselej in povsod, da hlapčuje. Zgolj iz tega namena uvèl je nek magdeburgski škof poseben davek samó za Slovane. [1])

S težkimi bremeni obloženi pak so bili tudi na pol svobodni Slovani. Sicer jih ne vemo nabrajati za vse kraje po Slovanskem, podložnem Nemcem, a natančno je poročilo o teži davkov, ki so jo prenašali Slovani po Meklenburgskem uže od časov Otona I. sem. „Dabatur autem pontifici (Aldenburgensi) annum . . . tributum scilicet quod pro decima imputabatur,“ (zatorej ne desetína) „de quolibet aratro mensura grani & quadraginta resticuli lini et duodecim nummi puri argenti. Ad hoc unus nummus precium colligentis. Slavicum vero aratrum par boum aut unus conficit equus.“ Helmold, I. 12. Toliko se je moralo zatorej plačati od zemlje, ki se je mogla obdelati z jednim konjem, ali dvojico volov. Lehkó je umeti, da so Slovani, ko jih je vprašal starigradski škof Benno, zakaj se takó zeló branijo desetino plačevati, dejali, da uže brez tega jedva shajejo in da je boljše, iti iz dežele, kakor si še novih teženj nakladati. To je moralo biti resnično, ker celó saksonski vojevoda Bernhard je upoznal, da Slovani uže starih bremén skôraj več ne zmagujejo. Videč, da se s silo ne dá nič več opraviti, izprosil je takó rekoč od njih in še to s težo, da bode plačevala odslé vsaka hiša vsaj po dva vinarja cerkvenega davka. [2])

V Nemcih se je pristujenost Slovanov tem bolj množila, čim bolj se je njih broj krčil. Kakošno je bilo slovansko stanje,

---

[1]) „Sachsenspiegel II. 73.“

[2]) Helmold: „Chron. Slav. I. 12.“

svedoči najčvrstejše oni ukaz l. 1170. na Šverinskem, ki je velével, da če sreča kdo Slovana na kakem prikritem, sumnjivem kraju, naj se mu Slovan opraviči, čemú je tú? Ako ne vé zadovoljivnega odgovora, obesi naj ga takoj na bližnjem drevesi. [1])

O zakonih Slovanov z Nemci ni zapaziti nikakega sledú, vsaj v 11., 12. in v prvi polovici 13. veka ne. Celó kneževske rodovine so se izogibale takim ženitvam. Veljavnemu slovenskemu knezu, prišedšemu snubit hčer mejnega grofa Bernharda, odgovorilo se je, da se sorodnica nemškega vojevode ne daje psu za ženo. Takó poroča Adam iz Bremena. [2])

Če so se Slovani v kakem mestu naselili, živeli so záse v posebnih ulicah, kakor drugod Židje. Slovani niso kupili po nobeni ceni mesá od nemškega mesarja; imeli so domačih, tako n. pr. v Barthu na Pomoranskem, in v Luneburgu pekli so slovanski pekarji navlašč Slovanom. [3])

Mržnja bila je na obeh stranéh skôraj neomejena.

Nikjer se ni Slovan sposobnim in vrednim smatral, da se prime kakega rokodelstva. Nemci so se spominjali, da je vzrastlo rokodelstvo iz nemških korenín, in bil je ta stan čeŝčen stan. Sloveče rodovine nemške bavile so se s trgovstvom in obrtstvom, kakó bi se smel Slovan sprejeti v tako družbo?! Še v 17. veku se je po nemških mestih v Lužici zahtevalo, naj dokaže vsak, ki je hotel biti sprejet v rokodelsko zádrugo (Zunft), z rojstvenim listom, da ga ni rodila slovanska mati. V Meklenburgskem in na Pomoranskem zahtevalo se je to še l. 1714.

Po nekaterih krajih niso bili takó strogi, n. pr. na Luneburgskem, ali med meščane so težkó sprejeli katerega Slovana. L. 1409. sklenil je luneburgski mestni zbor, da se Slovanu sploh pod nikakimi pogoji ne podelí meščanska pravica. Če se oženi nemšk meščan, zatoraj svoboden mož, s Slovanko, naj so njiju otroci nesposobni za kako javno službo, celó taki rojstveni listi, kakor drugim ljudem, naj se jim ne izgotové. Še le l. 1570. se je preklical ta sklep, l. 1676. in 1680. odstranile pak so se zadnje zapreke, ki so stale Slovanu pri dosegi mestjanskih pravic na potu.

V Salzwedlu sprejeli so uže l. 1421. Slovane med meščane, ki so si kupili svobodo, bodi si, da so obogatéli s trgovstvom, bodi si, da so prihranili potrebno vsoto robotujoči nemškim gospodom, toda mojster ali celó mesten svetovalec ni mogel biti do l. 1591. noben Slovan.

---

[1]) Helmold: ibid. II. 6.

[2]) Adam Brem.: „hist. Eccl. c. 25.:“ „Posthaec cum filius ducis Slaviae pollicitam sibi expeteret uxorem, Thiadercius Marchio intercepit consilium proclamans: Consanguineam Ducis non esse dandam cani.“

[3]) Richtsteig: „Landrecht 50.“

V mestu Jüterbogku so celô določili, koliko smé največ biti vredna Slovanova hiša.

Nek Christian Heckel moral si je, ker je bil Slovan, kupiti mestno pravico v Bischofswerdi za 100 tolarjev, po današnji novčni veljavi Lakih poldrug tisoč gold.[1])

Jako zgodaj jeli so misliti Nemci na prepoved slovanskega jezika po sodniji, po uradih in v cerkvi.

Pri cerkvenih opravilih prepovedala se je slovanska liturgija uže precej zgodaj: prepovedal jo je papež Ivan XIII. l. 968. Ta letni broj je oni, ko je ustanovil Oton I. magdeburgsko nadškofijstvo ter je napravil stolico vseh škofijstev po Slovanskem. Prav to leto bavil se je Oton I. s cerkvenimi ustanovami po Slovanskem. Jasno je, da je omenjana prepoved slovanskega jezika pri službi božji s tem v najtesnejši zvezi. Oton I. se je bal, da bodo zahtevali Slovani, če se tudi oprijemó kristijanstva, svoj domač jezik pri cerkvenem poslovanji. Ako je hotel zagotoviti svojim škofom cerkveno bodočnost in sebi nadvladanje Slovanstva, imel je skrbeti, da se odpravi, zvlasti iz cerkve vse, kar bi bilo môči spominjati Slovanov njih prejšnje svobode in samostalnosti. Nemci so bili na Moravskem uže ne popolnem pred sto leti izkusili, kakó uplíva domač govor na samosvestje ljudsko. Saj je hotel moravski Svetopolk svoje kraljestvo razširiti tijà do Labe! Tega Oton I. ni zabil in ker mu je papeževal takrat v Rimu Ivan XIII., mož, ki je Otonu I. vsako željo z trepalnic bral, bilo je lehkó pri ustanovi magdeburgskega škofijstva provzročiti prepoved slovanskega jezika.

Cirilica se je izgubila na séverju brez vsakega sledú.

Po uradih razglasili so prvo prepoved o rabi slovanskega jezika l. 1293. in sicer pri sodniji. Bila sta to nienburgski opat in grof Bernhard.

V Altenburgu na Turingskem (Herzogthum Sachsen-Altenburg) zaprétil je grof Friderik l. 1327. s smrtno kaznijo, kdor bi po uradih posloval s slovanskim jezikom. Zanimivo za nas je, da je trebala ta prepoved takó pozno, v prvi polovici 14. veka!

Ravno tisto leto prepovedal se je slovanski jezik v Lipcu (Leipzig; v 12. in 13. veku poročajo pisatelji o tem mestu v obliki: Lipitz in Leipzig,) toda temu nasprotno je ukazal mizenski škof l. 1490. onim župnikom svojega škofijstva, ki niso vešči slovanskega jezika, naj si preskrbé slovanskih kaplanov. Razjasnila za ta takó nepričakovan pripétljej ne vemo druzega navajati, nego, da je škof znal ceniti vrednost pouka v domači besedi, poleg tega se je zavedal morda svoje národnosti, kajti vsaj njega priimek Saluzki je slovansk. Tisti čas pak se je nekemu škofu v Vratislavu zdelo potrebno, da ukaže svojim kmetom na Viču (Woitz; na Tirolskem se nahaje: Voitsberg, beseda naprav-

[1]) Andreé: „Wendische Wanderstudien.“

ljena iz sv. Vid. Glej: Biderman: „Slavenreste in Tirol." — Mitterrutzner: „Brixner Gymnas. Progr. 1879. p. IX. n. 36, 37.") učiti se nemščine toliko, da jim več ne bode treba tolmača. Ako se je v petih letih ne naučé, bode jih prognal.

Čudno! Jedenkrat proti koncu srednjega veka potegnil se je za slovanščino celó jeden nemšk cesar, Karol IV. V svoji zlati buli (c. XXVI.) priporočal je braniborskemu in saksonskemu knezu, naj sta vešča v slovanskem jezici. Njih princi, dejal je, naj se učé slovanščine od 7. leta dalje ter dadé se naj jim za družbo slovanski učitelji: a Slovanstva takrat uže ni bilo môči rešiti, kar Karol IV. sicer tudi nameraval ni.

Pregledujoč napredke, ki jih je napravila grmanizacija po Slovanskem, reči je, da se je po spodnjem Avstrijskem in zgornjem Štajerskem slovanščina najpreje izgubila po spodnjem Avstrijskem, po nekoliko tudi po zgornjem Štajerskem je šel pot, po katerem so se valili divji valovi obrski in zatem ogerski proti zapadu. Omenjalo se je uže, da so poznali Nemci te lepe rodovitne kraje od jako slabe straní; bili so na glasu izljudenih in samotnih puščav. Le v najbolj zakritih kotičih med hribi in v skalah ohranílo se je nekoliko zadnjih slovanskih ostankov. Štajersko in avstrijsko Slovanstvo ni izginilo toliko zaradi grmanizacije, kolikor zaradi azijatskega ljudskega curka, ki je opustošil ta kraj. Ko je Madjarom na leškem polji l. 955. takó slabo poteklo, jel se je svet ob Dunavu takoj zopet oživljati, a bilí so to nemški naseljniki. Slovani tú niso prišli navskriž, ker so uže prej izmrli, zadušeni po madjarski nevihti. Prebíli so jo le oni, ki so našli zavetja v samostanskem ozidji, drugače izraženo, nesvobodniki, hlapčujoči temu ali onemu cerkvenemu zavodu.

Na boljšem so bili gorotanski Slovani, ne le, ker so jim prizanašale madjarske groze, ampak važen slučaj zánje je bil, da niso spadali, kolikor jih je stanovalo namreč na desnem bregu Drave, pod solnogradsko, zatorej nemško, ampak pod oglejsko nadškofijstvo, kateremu je stala stolica na staroslovenskih tleh ter mu bila večina stanovnikov slovanska. Morda se ne motimo, ako to okolnost z vso močjó povdarjamo, češ, da ni le slučajno, ker gré danes meja slovanske govorice prav ob Dravi. Znano je, da je Karol Véliki uže l. 810. določil, kjé naj se mejiti solnogradsko in oglejsko nadškofijstvo. Do najnovejšega časa je bila Drava južna meja solnogradske cerkve. Nemški solnogradski duhovniki bili so na sévernem bregu Drave grmanizaciji gmoten pripomoček, v tem, ko je oglejsko nadškofijstvo bilo Slovanstvu preje prijatelj, nego sovražnik.

Iz prej navedenih podatkov sestaviti se dá vsaj površen pojem o napredkih grmanizacije do konca 14. veka na séverju od Dunava. Na Češkem stanovali so takrat Slovani, nepomešani še z Nemci, na južnih bokah Češkega Lesa, Krkonoških gorâ, po moravskih gričih blizo do Dunaja in ob obéh bregovih Morave po čeških mejah pak so se uže povsod Nemci naselili,

ter silili v deželo. Zgolj s Slovani obljudena bila je le meja pri Nachodu, a skôraj do malega zgolj ponemčeno je bilo grofijstvo Golac (Glatz), ravno tako labska dolina od tam dalje proti séverju, kjer se vjema z Veltavo (Moldau). Ponemčen je bil reichenbergski okraj in egerska dolina (Egerland). Na gosto zgručili so se Nemci v mestih in okolo mest Budvice, Prage, Kuttenberga, Berauna, Klattaua. V zgornji dolini Labe in po notranjem Češkem pak so še Čehi znali Nemcev krepkó braniti.

Na Turingskem ni ostalo konec 14. veka uže nič slovanskega, izvzemši krajevna imena. Slovane ob Menu in Radanzi (Moinwindi et Radanzwinidi ponemčili so uže v teku 12. veka. A čverstó se je glasila še slovanska govorica ob bregovih Labe in Zale, pričenši od Zwickaua in Altenburga do Magdeburga, zvlasti tudi v Stari Marki, kjer je bilo v 13. veku še dovolj slovanskih poganov in so ondotne pokrajine zvale se in se zovó „wendische Districte" celó do danes. V novi dôbi, najbrž v času reformacije pak je tudi ob Zali slovanščina utíhnila.

Nedvomno slovanske bile so še Lužice, Zgornje Lužice po nekoliko, a spodnje po vsem. To veljá tudi o Budišimu.

V Šleziji so bili gosto s Slovani obljudeni okraji na séverju čeških mejaških pogorij in rodovite doline ob Odari, okraji Logovo, (Glogau), Trebince (Trebnitz), Jelše (Oels), Ljubéšice (Leobschütz) i. t. d.

Skôraj do dobra ponemčene pak so bile pokrajine pomoranske in pozanske in tudi poruske, zvlasti okrog Rostocka na meklenburgski meji. Nemška je bila dalje dolga ali ozka črta ob morji od Kolberga do Stolpa; na Pomerelskem pak so se slovanski Kasubi do danes ohranili.

Na levem bregu Visli bila sta okraja Danzig in Bromberg nemška.

Na Rujanah (Rügen) pokopali so poslednjega človeka, ki je še slovanski govoriti umel, v početka 15. veka; bila je ženska.

Obrežja baltiškega morja bila so skôraj brez presledka od Rige do Meklenburgskega ponemčena, v tem ko so ostale od morja oddaljene pokrajine še nekoliko časa po večem slovanske.

Sploh pak se je gospodstvo treh najveljavnejših nemških knezov raztezalo zgolj po slovanski zemlji, namreč gospodstvo avstrijskega vojevode, braniborskega volilnega kneza in češkega kralja; tudi tega pribrajamo in so ga tačas pribrajali nemškim knezom, ki je imel celó pravico voliti nemškega kralja. Današnje novo cesarstvo Nemčija vzrastlo je na slovanskih tléh in oni ogromni broj polabskih Slovanov skrčil se je danes na kakih 250.000 duš.

IV. Krivde slovanskih knezov in reakcija proti Nemštvu na Češkem.

Kakó so češki vojevode podpirali nemške naseljence in nemško trgovstvo, se je uže o priliki omenjalo. Največ zaradi lakomnosti slovanskih knezov na séverju izginilo je slovansko trgovstvo, nekdaj najveljavnejše v Evropi, uže s podjarmljenjem Slovanov skôraj do dobra, in slovanskim knezom ga ni bilo treba še bolj izpodkopávati. Pred Karolom Vélikim imeli so trgovstvo poleg Židov Slovani v rokah, od njih so se ga Nemci naučili in stari slovanski trg Ljubek (v lístinah: Bůki) postal je hipno v teku 13. veka središče nemškemu trgovstvu. Še se je takrat po Meklenburgskem zgolj slovanski govorilo, Hanza potegnila je tudi tú slovansko národnost v pogubo. S Hanzo napravila je grmanizacija nov orjašk korak; malo desetletî potem, ko se je jela čvrsto razvijati, bilo je obrežje baltiškega morja nedvomno nemško tija do ruskih mej, in čemur je Hanza prizanesla, dokončali so vitezi mečevega reda. Posluževali so se za grmanizovanje jednakih pripomočkov, kakor njih predniki ob Labi in Zali, pričenši od Karola Vélikega.

In ne le na séverju, tudi na jugu je prešlo trgovstvo v nemške roké. Križarske vojské so vrgle tú novega grmanizatorskega sémena med Jugoslovane, ko so provzročile trgovstvo po Dunavu, odkodar je šla na iztok in severoiztok, na Ogersko in v Bulgarijo, poleg Krakovega in Lvova v Rusijo, kjer so nemšk trgovci uže v 11. veku imeli v Kievu in Novgorodu svojei zakladnice. Ali Ivan III. je zaprl hanzino prodalnico, sv. Petra dvor v Novgorodu, ter prepovedal nemško trgovstvo.

Dobičkarstvo slovanskih knezov je slovenski národnosti zatorej mnogo škodilo, a časih prodali so se Nemcem za kaj ničevo ceno, tako n. pr. Ulrik (l. 1013.—1037.), ki je za svoje izdajstvo nad Poljaci prejel pravico, da smé z nemškimi knezi vred voliti nemškega kralja Konrada II. Sicer je zaživela za Spitigneva (l. 1055.—1061.) velika reakcija proti tujemu uplívu (Spitignev je prognal celó svojo nemško mater Judito), toda njemu brat in naslednik Vratislav (l. 1061.—1092.) odprl mu je z nova vse zatvórnice. Nemcem so posijali zlati časi. Okrog vojevode češkega govorilo se je le nemški, nemške kneginje, soproge češkim vojevodom, prognale so slovansko govorico popolnem z dvora. Plemiči so svoja imena prominjali v nemška, iz nemških šól, kamor so hodili se izobraževat, prinašali so nemško mišljenje seboj na dom.

Vso češko cerkev imela je v rokah nemška duhovščina. L. 973. ustanovljeno pražko škofijstvo bilo bi lehkó velika zaslomba národnosti, a knez Boleslav II. ni znal ceniti tega dogodka. Prvi pražki škof Titmar je bil nemšk benediktinsk menih iz Magdeburga, njemu naslednik sv. Adalbert, sicer rodom Čeh, in za Vojteha krščen, toda v visôki šoli v Majncu so ga naučili toliko svoražtva do svoje se vé ne zeló češčene národnosti, da ni le promenil svojega slovanskega krstnega imena, ampak popustil celó škofovski sedež ter šel poganskim Porusom oznanjat krščansko vero. Tam je storil mučeniško smrt. Iz Magdeburga dohajale so mu prošnja za prošnjo, naj se vendar vrne v Prago, ker dobro so vedeli, kakó krepka podpora jim je lehkó, a možu so se studili večni prepiri v njega domovini. Nasledniki na škofovskem stolu so mu bili do sredi 13. veka skôraj brez razlike Nemci. Kakó pomenljiva je bila cerkvena veljava v národnih rokah, izkusili so Lužičani, kjer ljudstvo do reformacije ni znalo druzega jezika nego slovanskega, o času zatorej, ko je bila grmanizacija po severoiztočnem Slovanskem uže končana. Lužičani niso bili niti branja, niti pisanja vešči, slovanske knjige bile so nepoznana stvar, po šolah se je učil le očenaš, češčena si Marija in vera. Po reformaciji pak se je jelo skrbeti za slovansk poúk in za slovansko duhovščino.

Kolikor manj se je brigala slovanska duhovščina za blagostanje národov, toliko bolj so napírale nemške cerkvene gosposke svoje močí, v prvi vrsti red cistercijenzov in premonstratenzov. Izbrali so si za svoje samostane najrodovitejše in najlepše kraje. Škofi dajali so jim, da se v kolikor môči obilem broju preselijo na Slovansko, vsakoršne privilegije in pravice, magdeburgski nadškof prepustil jim je celó ves korarski kapitel. V Ostrov na Češkem prišli so redovniki iz Niederaltaicha, v Kladrovo švabski benediktini, v Pomuk cistercijenzi iz Eboracha na Bavarskem, v Sedlec in Osek menihi iz Frankovskega i. t. d. V Panoniji jel se je širiti nemški cerkveni uplív uže za Karola Vélikega, a krepko podprl ga je Privina, ko je pozval za olepšanje novo zidane cerkve obilo rokodelcev, umeteljnikov in duhovnikov iz Solnega grada.

Čudno, da tudi Češka ni zatonila v tujem prizadevanji! Da se dokaže Nemcem popolnem udanega prijatelja, bojeval se je Vratislav s svojimi češkimi vojaci za nesrečnega Henrika IV., kajti vzbudila se mu je želja po kraljevi kroni, in res — l. 1082. jo je dobil z dovoljenjem nemških knezov; njemu brat Jaromir je bil namreč takrat „erzcancellarius“ nemškemu kraljestvu. Ljudstvo se je tega nemškega darú malo razveselilo, sicer je Vratislava v Pragi slovesno kronalo in mazílilo, toda sila težkó je odšel zavratni smrti, jedva pobijal upore k tlam, ki so se netíli na vseh koncih njega kraljestva. Največji dobiček pri tem so imeli se vé Nemci, ki so oddajali češki prestol njemu, kdor jim je bil najbolj po všeči, ali kdor ga jim je najbolje pla-

čal. Prav kupil od njih ga je Svetopolk I., oplénil v ta namen cerkvé in oltarje, drl berače in velikaše ter zastavil Židom v Nürnbergu cerkveno opravo. Takó daleč je prišló, da je dal Lotar II. češkemu Sobjeslavu reči, da brez nemškega dovoljenja ni na Češkem veljavna nobena kraljeva volitev. Sobjeslav se je moral vdeleževati nemških državnih zborov takó, kakor kater drug nemšk knez, in Češka se je smatrala popolno nemško deželo, pritiklíno nemškemu kraljestvu; izpremljati je moral nemškega kralja, ko je šel v Rim po cesarsko krono; marsikaterikrat so prišli vojaki bolní, bosí in nagí kakor berači domóv. Za Friderika I. uže ni skôraj razločka med Češko in kako drugo nemško deželo. Po tem se je Friderik I. tudi ravnal ter razglasil pražkega škofa neposredno podložnega mu nemškega kneza.

Češka národnost izgubljala se je bolj in bolj. Za Otokarja I., Vaclava I. in Přemisla Otokarja II. pretila jej je popolnem smrt. Vaclav I., oženjen s Kunigundo, hčerjó švabskega Filipa, posnemal je življenje in navade nemških knezov; vse slavnosti in veselice bile so umérjene po nemških vzorih. Na češkem dvoru pospeševalo se je nemško petje in nemško slovstvo. Plemstvo, ki so mu príjale igrače nemških vitezov, izneverilo se je svoji národnosti popolnem in češkim gradovom nadeli so nemška imena.

Kar nista storila njemu prednika, dopolnil je Přemisl Otokar II. Po njega vzoru pozvali so tudi duhovski in deželski velikaši Nemcev v deželo. Elbogen, Braunau, Golac, séverni del Moravske in jugozapadni del Češke se je takrat ponemčil. O nevolji češkega národa se Otokar II. ni zmenil in naj so tudi celó plemiči se ustavljali, po dolzem boju je napósled vendar le obveljalo, da so Nemci poslali v deželni zbor češki svojih zastopnikov. Ali ko so bili češki kralji nemški cesarji, bilo je videti, da bode Slovanstvo popolnem zamrlo. Sicer je moral kralj Ivan luksemburgski obljubiti plemstvu, da se bodo smele oddajati deželske službe le domačinom in da mu ni dovoljeno, voditi nemških vojskinih čet na Češko, a to je bila preslaba zatvórnica proti nemškemu nasilstvu, ker s kratka, kralj Ivan se ni menil mnogo za svojo obljubo ter je je skôraj zabil. Ko je bila za Karola IV. slovanska Praga stolica nemškemu cesarstvu, stala je Češka na robu národske pogube. Vendar po naklučji se je stvar zasukala popolnem na drug pot, kakor ga jej je namenil Karol IV. z ustanovljenjem pražkega vseučilišča. Proti svoji volji je bil rešitelj slovanski národnosti na Češkem. Sicer so se oddajale navzlíc kralja Ivana besedam profesorske službe Nemcem in na pražkem vseučilišči ni spominjalo nič, da stoji na slovanskih tléh, ali vendar so se šolali na njem rešitelji slovanskemu národu. Med češkím ljudstvom je uže dolgo vrélo, trebalo je le še netíla za velikansk ogenj. Ivan Hus iz Husinca prislužil si je o Čehih tó zaslugo, kajti njega srčnost, njega značajnost, s katero se je postavil vsemu krščanskemu svetu v bran, ojačile

ste češke visokošolce za boj proti nemškemu uplívu na vseučilišči. Prvi plod z nova zaživljene slovanske zavesti je bil kraljevi razglas dné 27. sept. l. 1409., naj imajo Nemci na vseučilišči jeden, Čehi pak trí glasove, in ne narobe, kakor je bila dotlé navada. Več tisoč (Enej Silvij trdi 5000, Dubravius 24.000, Hajek celó 40.000) nemških dijakov in mnogo profesorjev zapustilo je Prago. Iz vseučilišča razširjala se je razburjenost med ljudstvo ter dobivala tú drugačno lice. Žižko so vodila po njega izjavi jedino le národna načela, učeni verski prepir bil mu je zadnja briga; blagostanje češkega národa pozvalo ga je na orožje. Brez zmag pri Višegradu, Nemškem Brodu, Oseku i. t. d. bila bi slovanska národnost tudi na Češkem popolnem izginila. S husitskimi vojskami pak se je zatrlo Nemštvo v marsikaterem mestu tako zeló, da ni popustilo za seboj nikakega sledú. Kralj Sigmund moral je obljubiti, da se po čeških cerkvah smé le češki pridigovati.

Kralj Podjebrad je skušal sicer Nemcev braniti, ali z dvora se je nemščina popolnem prognala. Politično veljavo pak je dobil jezik národni s sklepom l. 1497., ko se je razglasil za zborovanje čeških stanov jedino postaven jezik češki.

Novih čilih močî privêla je národnemu samosvestju reformacija, ki so se je češki stanovniki z vso dušo oklenili, zvlasti nižje ljudstvo. Upoznalo je nje podobnost s Husovimi nauki. Za národne razmere uporabljena, obetala je lepe svobode v národnem življenju. Papeževi hlapci, jezuiti, ki so pitali Čehe, da je njih jezik suròv, pristojen le neomikancu, razjarili so le ljudstvo, namesto, da ga potolažijo. Ko je zahteval kralj Ferdinand I. l. 1546. češke pomoči proti šmalkaldski zavezi, zanikali so mu jo stanovi kratko malo.

Za Rudolfa II. bila je Praga z nova stolica nemškemu cesarstvu, kakor za Karola IV. Na kraljevem dvoru cvèla je umeteljnost in znanost; od vseh stranî Evrope zbirali so se učenjaki okrog Rudolfa II.; na Pražkem vseučilišči predavalo se je latinski, nemški in češki.

Čim bolj pak se je razširjala omika tudi v nižje kroge ljudstva, tem bolj se je jelo spominjati, da je uže jeden kralj zagotovil češkemu jeziku prvo veljavo v deželi. L. 1609. so Čehi opomnili, da diší napósled Nemcem češki kruh vendar le dobro. L. 1611. hoteli so Rudolfa II. poslaníki nemški govoriti, a presekala se jim je beseda z glasnimi klici: „Na Nemškem se govorí nemški, na češki zemlji pak slovanski.“ Govornik je moral umolkniti in nekdo drug je prevzel zánj posel govora, in sicer v češkem jezici.

Prav tisto leto poslal je kralj stanovom nemšk dopis. Svétniki niso odgovorili nánj ter poročili kralju vzrok, da je dopis nemšk, svetovalci pak vsi tega jezika ne umó, dasi tudi se je v zboru takoj prečital, ko je bil odšel kraljevi komisarij.

V svojih početkih izvirala je tridesetletna vojska zeló iz národnih nasprotkov, ker budila se je zavest uže skôraj do sto let. Zaživela je z reformacijo, in v državnih zborih, ljudskih shodih, v cerkvi in šoli potezali so se mogočniki in nemogočniki za národnostne pravice. Ko se je spenjal Maksimilijan II. l. 1575. po kraljevi kroni Poljske, ki jej je izmrla rodovina Jagjelonov, podpirali so ga češki stanovi na vse kriplje, pričakujoči od te češko-poljske zveze novega okrépljenja domači šegi, národnemu jeziku in mišljenju.

L. 1615. sklenil je češki deželni zbor, naj se odtlé ne sprejme noben tujec nevešč češkega govora in ki se ne vė izraževati pri sodnijah, niti za stanovnike čeških tâl, niti za meščana bodi si v katerem koli mestu. Tak tujec, naj si je pridobil tudi, naučivši se národovega jezika, kje meščansko pravico, naj je nesposoben za poslovanje v kakem javnem uradu. To velja tudi o njega otrocih.

Po vseh župnijstvih v cerkvi in šoli poučuje in pridiguje se naj, kakor pred desetimi leti, slovanski. Kjer pak je oni čas nemšk župnik ali nemšk učitelj, nadomesti naj ja po njiju smrti slovansk učitelj. Na novo osnovanih cerkev in šól ta sklep ne zadeva; kdor bi se predrznil na takih krajih nemški pridigovati, ali nemški poučevati, kaznuje se naj s 15 češkimi groši. Dalje določuje ta zbor: „Ker se je zvedelo, da govoré nekatere osobe iz nižjih in višjih stanov v shajališčih in zborovanjih med seboj ne češki, nego nemški jezik, kar svedoči zaničevanje máterinega jezika ter je ná sramoto vsemu narodu, naj odido ti ljudje, če umó češki govoriti, a še navzlic temu nasprotujejo temu sklepu, v pol leta iz dežele. Dotlé naj se pak smatrajo oškodniki občnega blagostanja ter se jim ne dodeli nikaka predpravica ali svoboda, kakor drugim češkim stanovnikom.

Dalje! Ustanovili so nekateri pražki stanovniki v Pragi sosesko, ki jo zovó nemško. Ker pa se v tem kraljestvu o vseh časih ni vedelo za nikakoršne druge nego češke soseske, naj se vsi oni, ki pripadajo imenovani nemški zádrugi ali soseski ter se drznejo, ostajati še dalje pri njej, s prej omenjano kaznijo kaznujejo in pokoré.“

Ako se spomnimo vendar-le precej mnogobrojnih nemških priselnikov po Češkem in mnogobrojnih nemških mogočnikov, reči smemo, da je bil ta ukaz nemogoč, kar so Čehi poznejša leta izkusili, ako ne celó pretiran. Ko se je porodila divja tridesetletna vojska, zatekli so se Čehi k nemški zavezi (Deutsche Union). Odstavili so sicer Ferdinanda II., a za kralja izbrali so si Nemca, Kalvina, Friderika V. iz Palatinata (Pfalz.) Bitka belogorska pri Pragi potrla je vsa upanja češkim národnjakom, bila je zánje tolike pomembe, kakor ravno 200 let preje zmaga na Žižke gori, od katere so brojili leta národne svobode. Takoj po tej pobitki ubegnilo je 185 plemenitih družín čez mejo, poleg njih mnogo drugih, ki se jim češka tlà niso več varna zdela. Dvė

leti potem l. 1622. in l. 1623. gospodarilo je na imovini čeških plemičev uže obilo nemških vojakov, ki je posijala nánje cesarska milost. Do l. 1627. izgubili so Čehi vse v jednem veku pridobljene pravice. Cesar Ferdinand II. je razglasil to leto nemški jezik v deželnih zborih jednakopraven s češkim. Če so čutile uže druge, malo ne vse evropske dežele grozo tridesetletne vojske, tega krvavega boja za národnost in vero, ga je čutila zvlasti Češka. Za Rudolfa II. jelo se je češko slovstvo razvijati s čudovito čvrstostjo. Češki jezik je bil takó krepak in poln národnih posebnosti, da zajema še današnji strokovnjak iz njega pravila ter si izposoja vzorov za pisavo. Neumorno se je delalo za vzgojo národne govorice, zvlasti so se odlikovali češki bratje, katerim so stavili jezuiti z latinščino raznovrstne zapreke na pot. Plemiči, n. pr. Vratislav iz Mitrovice, Harant iz Polčic, Vaclav iz Budove podpirali so draga književna podjetja ter pripomogli z novci in besedo blaženju domačega govora in povzdigi národnega duha. Preložilo se ni le sv. pismo stare in nove zaveze, evangeliji in druge cerkvene knjige, nego tudi izvrstni možje vsakojake stroke posvetili so národni stvari svoje peró.

Vendar vse te mlade kalí je udušil dolgotrajni boj. Španjolci in Nizozemčani stezali so z jednako strastjó svoje lakomne roké po češkem bogastvu, kakor po čeških knjigah. Kar so jih doseči mogli, pometali so jih v ogenj. Dalemilovih letopisov rešila sta se dva ali trije iztisi. Rosenbergova knjigarna, polna najdragocenejših in najredkejših rokopisov, odpeljala se je, ker je surova vojaščina ni vničila, v Stockholm, kjer sluje še danes pod naslovom češke knjigarne.

Grmanizaciji so se z nova zatvórnice odprle. Tridesetletna vojska je oni čas, ki je največ češke zemlje ponemčil. Tujci niso se naselili le ob mejah in po mestih, kakor prej, (od kodar so jih sicer Čehi po husitskih vojskah v obilem broju iz dežele potisnili,) ampak najbogatejša gospodarstva čeških národnjakov prišla so Nemcem v roke. Za malo zlatníkov prodajal je cesar Ferdinand najbogatejše graščine, a še za takó oskromno ceno jih ni mogel spečati, kajti nihče ni maral staviti v nevarnost še takó male vsote, ker tega in onega, ki je kupil davi konfiskovano imetje, prognal je do večera bojni vihar ter ga pehnil v negotovo bodočnost. Izvedeni zgodovinarji trdé, da sta poginili tedaj dve tretjini češkega národa. Kakor bi se povrnili časi Otona I. Gerona, Henrika Leva, Albrechta Medveda i. t. d., drli so nemški naselniki čez češke mejé v deželo. Le mali broj, oni, ki so se spustili globôko v deželo, so izginili poznejše med češkim národom.

K sklepu naj se dodá še, da so bili časi po tridesetletni vojski razvoju češke národnosti zeló neugodni. Izgubljala se je bolj in bolj ne le v véliki gospôdi, ampak tudi v meščanih. *Napočili so tudi časi*, ko so se meščani národovega jezika celó

sramovali; češko govoriti se je drznil le kmet, ker takoj zvunaj čeških mej stvarjala sta Schiller in Goethe svoja nesmrtna dela. Cvetoča nemška literatura je provzročila l. 1764., da se je pričelo na pražkem vseučilišči nemško predavati, še deset let potem določila je Marija Terezija, naj se vse šole po nemškem kroju osnujejo. Nihče se naj ne sprejme v gimnazije, ki ne ume dovolj nemščine. Jednako je ukazal cesar Josip II. za urad, in celó starišem se je na srce pokladalo, naj učé detce nemškega jezika.

